TWARDOWSKI

UBORNÉ VYDÁNÍ
SNICKÝCH SPISŮ
JAROSLAVA VRCHLICKÉHO

VELUT ARBOR ÆVO

TWARDOWSKI.

BÁSEŇ

JAROSLAVA VRCHLICKÉHO.

(TŘETÍ VYDÁNÍ.

V PRAZE.

TISKEM A NÁKLADEM J. OTTY.

LIBRARY
SEP 22 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Místo předmluvy.

Na prahu chrámu stanula má noha;
do hvězd se třísní říms a vížek tratil
a z nitra chorál zvučel: Chvalte Boha!

Já vejítí chtěl — ale děs mne schvátil,
mě draci, již se nad portálem tměli,
jimž západ nachem kosmatý hřbet zlatil,

Se zdáli hrozit: »Zpátky, pěvče smělý!
Co tady chceš? Je profanní tvá píseň,
v ní všední lásky ples a všední žely

A všecka všedních okamžiků plíseň.
Skvost víry ztratil's cestou svého mládí
a z čistoty své duše vlečeš tříseň

V prach ulic; kde jsou ony sladké časy,
kdy děcko s mírem v duši přes ty prahy
jsi stoupal, zvonů jásající hlasy

*

Kdy hudbou byly ti, kdy zrak tvůj vlahý
pil rozkoš z malovaných oken chrámu?
To všecko ztratil's, žel jen, že tak záhy!

Nad chmurnou života teď skloněn dramu,
tep srdce lovíš, které zmírá v křeči,
a v bouři toneš na prohnilém prámu.

Tvá pochyba se pochybou zas léčí,
tvé duše křídla ta jsou plna prachu,
a beder tvých je balvan stále větší.

Zpět, navždy ustup! V světla věčném nachu
jen čistá hruď se volně koupat může,
ne hloubavý duch, děsu pln a strachu.

Jen bílé z hrobu natrháš zde růže,
a jabko pravdy popel objeví ti,
čím hladší byla svůdná jeho kůže.

Zpět, jiných hvězd již záře tobě svítí,
jsou uzamčena tobě tato vrata,
z těch zdrojů tvůj ret nebude víc píti!«

Již zpátky chtěl jsem, duše hrůzou jata,
a lítostí, jež její družka stálá,
se zachvěla, v tom plná záře zlata

Se rozvlnila vzduchem, kvetla skála,
a kamenní na římsách pěli ptáci
a postava na prahu chrámu stála

A kynula mi. Jak se sosna kácí
pod toporem, pod kouzlem očí její
se nejistota a má bázeň ztrácí.

Jdu za ní dál a kráčím ve hvězd reji,
jdu dýmem kadidla blíž ku oltáři
a spínám ruce, jež se plesem chvějí.

A postava se ztrácí v samé záři
a volá: »Já jsem ta, jež neoklame,
v níž souzvuk vždy, nechť kol se světy sváří.

Ty's našel mne tou vírou, která láme
vše okovy, tou snahou k ideálu,
tou láskou, kterou vyvolení pláme.

Co's oplakával na mém prahu v žalu,
to našel's prací zas a vůle silou,
já pramen jsem, tys dobře bušil v skálu.

Jak zlato v rudě tmavé tenkou žilou
se prozrazuje, tak ve žití zmatku
tvá láska k pravdě, k dobru snahou čilou

Se kmitla, že jsi zdrtil duchem látku,
a ztracená že's našel zase křídla
a objal mne, mne všehomíra matku!

Co duše tvoje velikého zhlídla,
ty's zbožňoval, a to je víc než víra,
jíž mučenníkům na skráni krev stydla;

Neb láskou k lidstvu, která neumírá,
je pravý Bůh a já jsem jeho slovo,
mým oknem nejlépe On na svět zírá.

A dělná ruka křídlo andělovo
jest pravé, kterým doletí se k ráji,
a zmůže víc než lání titánovo.

Vstup dále tedy, všecky svíce plají,
zní zvony srdcí jako hymna duchů
a pravdy perla kmitá, škeblí, bájí!«

A já jsem vstoupil; v srdce bouřném ruchu
co vřelo, na píseň mi tuto splývá
a mládí sny zas přívívá mi k uchu.

Jak chrám ta báseň v noci bezdno kývá
a v ní jest jedno okno, samé zlato;
a oknem tím jen na Věčnost se dívá.

A jako nachem vzplane štěrk a bláto
při slunce vzchodu, tak vše, co tu všední,
je láskou prohřáto a láskou svato.

Vstaň, duše, již a k hodům lásky sedni!
Ty, jenž jsi velkou komedii bájil,
ty přísným zrakem laskav na mne shlédni!

Ty, v Harolda plášť dumu svou jenž's tajil,
buď se mnou též, jsem dítě doby tvojí
a volnost písně, jak ty, vždy jsem hájil.

Přijď v posled ty, k moudrosti jehož zdroji
se utíkám vždy ve úpalu vedra,
ó pěvče Fausta! Jsem již v plné zbroji,

Toul plný šípů, ruka k ráně štědrá,
na lebce přílba zlatou hvězdou hoří
a pláty těžké kryjí bok i bedra.

Duj moře poesie, oko noří
se v stíny tvé, v nichž kmitá se a míhá
cos nesmrtelnou, svrchovanou zoří.

Tou pozlacena je též moje kniha!

I.

Starý obraz.

Zda slunce západ viděl's na pustině,
kdy ku zemi se stín za stínem snáší?
Tak ticho jest, roj komárů jen líně
se točí v kole, darmo ruka plaší
jich kmitný hon. Mrak na západu vstává,
jak šedivý lem hávu, v němž noc blízká
jak upír lehne na ta lada tmavá.
Zář slunce v posled hledí do křoviska
a vyplaší tam bílou noční můru,
pak táhne ještě stepí dlouhé pruhy
a klesá níž, již s bohem zemi dává.
Šer nyní roste, zvolna v lehkou chmuru
kraj nebe stopen, brzy tmí se luhy.
Teď cvrček spustil v porosené trávě,
teď utich' zas a komáři jen hravě
kol bzučí kruhy splétajíce vírem.
Slyš, křídel ruch, zas ticho; třtina k třtině
se sotva nahne. Na obzoru širém
již visí noc. Jen tma bdí na pustině.

*

Dvůr panský stojí v stepi o samotě:
má střechu z šindelů, je v starém slohu,
na místě věží topol v každém rohu
a ostružiny list na suchém plotě.
Je vetchý již, má oken dlouhou řadu,
a spuchřelý též balkon na průčelí,
pak úzký průjezd ke zpustlému sadu,
kde v kopřivách se altán sešlý bělí.
Na hřebenu střech stará korouhvička
ve větru hvízdá celá rezovatá,
když půlnoc do spánku step vichrem hýčká;
dvůr umeten a těžká k němu vrata
jsou pobita a závory dvě mají.
Ta vrata jistě všemu odolají,
a světélko když v oknech dvorce skočí,
hned zaštěká též smečka chrtů divá,
zář svítí tmou jak dvoje vlčí oči.
Stín topolů se v nízká okna dívá
a noc jde kolem posupně a tiše.

*

Ve staré síni osvětlené spoře
pán dvorce dlel u nedopité číše.
On jediný bděl v celém spícím dvoře:
nad číší nakloněnou těžkou hlavu
jak v minulosti trudném vzpomínání
hned spouštěl níž a hned podpíral dlaní,
sám snů se děsil v myšlének svých davu.
Síň, v které bděl, to staré večeřadlo;
kol podobizny staré z vetchých rámů,
jak noční lampy světlo na ně padlo,
se dívaly tak zvědavě a plaše.

tu s kordem děd a tam jsi viděl dámu,
jíž papoušek na bílé ruce seděl;
tam kmet jak z hrobu oděn do rubáše
tak mračně z černavého rámu hleděl,
a bílý límec hustě nabíraný
jen přísnou bledost jeho tváře zvýšil.
Ty obrazy kol sálu obě strany
zde střežily, jak svědci starých časů.
Však dvorce pán se velmi málo lišil
od těchto v rámci tváří sesinalých:
již mnohá nitka stříbra v jeho vlasu
se zaleskla, jenž ve prstencích malých
mu hustě splýval husté nad obočí.
Byl ztepilý a ostrých, šedých očí.
Svou hlavu zved, jak sněním zpitomělý
a krokům slouchal, které chodbou zněly
a které sotva těžká rohož tlumí.
Pak zase hlavu sklonil v staré dumy
a nevěděl, že dlouhou chvíli stojí
u dveří Šimon, jeho sluha bdělý,
jak ten, jenž váží něco v hlavě svojí
a myšlénku svou sdělit přec se bojí.

*

Zeman.

Má tedy syna! Nebe dobrotivé!
Mám věřiti a mám se těšit tomu?
Pět měsíců, co vrátil jsem se domů,
má žena chřadnouc žije v dumě snivé;
mne hlodá myšlénka: já tisíckráte
se ptal tě, Šimone, a prosím nyní,
tu zaplaš dumu, co mi čelo stíní,
a hada zab, jenž ve sny mé se mate.

Mluv pravdu, Bohem v svědomí ti sahám:
co byl jsem z domu, kterak tady žila?
Ó mluv, ó mluv, já tebe zapřísahám!

Šimon.

Jak vždycky, pane, tichá, klidná byla.

Zeman.

Rci, byly návštěvy snad jakés tady?
S kým hovořila, s kým večery dlouhé
jste trávili? Či přeludy to pouhé,
co plete se mi v mozku dohromady?
Ó, kdo mi světla dá a kdo dá rady?

Šimon.

Tak nejspíše to bude, milý pane,
jen chorobou váš bědný mozek plane.
Mně věřte, pro vás třeba dal bych žití:
však náhle paní smutnou začla býti
a upadala v dlouhé zamyšlení,
a hlubší vždy, co její čas se blížil,
skráň její nesla vrásku utrpení.

Zeman.

By přelud sen byl, co mne včera tížil!

Šimon.

Kdo snům by ještě věřil, pane milý?

Zeman.

Ty myslíš tedy, mníš, že viny nemá?
Kde ale k víře nabrati mám síly?
Ó Šimone, proč ústa tvá jsou němá?
Zde dělo se cos, mluv, a okamžitě!
Ty bledneš, chvíš se?

Šimon.

Vy jste jako dítě
hned splašené; co dělati mám více?
Já zaklínám se, přísahám, nic platné —
ba řek' bych, vy svědomí máte špatné,
to v duši hlod a pláč vám žene v líce.

Zeman.

Máš pravdu, hochu; když jsem poprv spatřil
své dítě, já jsem s myšlénkou se sbratřil,
že není to má krev, co tisk' jsem k hrudi.
A není, není! Myšlénka ta trudí
a pálí mne a pokoje mi nedá
a všady za mnou hlavu hadí zvedá.
Já dítě proklel v prvním víru zlosti
a odřekl se jeho pro vše časy!

Šimon.

Pro pouhý nápad pošlý z šílenosti!

Zeman.

Od času toho sem tam moje vlasy
již zprokvetaly, brachu, šedinami,

a stále mučen byl jsem myšlénkami,
a ona stále více zamyšlená.
Ó Šimone, to není víc má žena,
a dítě to — mít nemá moje jméno!

Šimon.

Tak v blud se hlouběj vaše mysl sklání,
ba dítě vaše dosud není křtěno!
To zůstati tak nemůže již déle,
sám křtíti dám je. Promluvte přec směle
a zeptejte se přísně svojí paní,
co odpoví!

Zeman.

Vždy hlavu kryje v dlani
a tvrdošíjně mlčí nebo vzdychá,
pak odejde a při tom pláče zticha.
Nuž tedy jdi a pokřtít dej to děcko,
snad zdaří se mi, zapomenout všecko!

*

Malý venkovský kostelík, obehnaný hřbitovní zdí s mohutnými lipami. Dvéře jsou otevřeny; uvnitř hoří svíce a jest slyšeti zvuk varhan. Duch matky Twardowského vznáší se ve vzduchu a snese se na prahu kostela.

Duch matky Twardowského.

Přece předstihla jsem ducha zlého. Křídla lásky jsou silnější. Děkuju ti, Bože! Zde se postavím; sem nesmí odvážiti se duch prokletí, svatý jest tento práh! Kdo přede mnou tudy šel, nabral svěcené vody, aby se požehnal, a hle, tři krůpěje skanuly mu s prstů na práh.

Zde počkám, křest půjde okolo a slovo lásky mé zlomí sílu nenávisti.

V tom přiletí zlý duch, krouží vzduchem a zastaví se u vrat hřbitovních.

Zlý duch.

Zpozdil jsem se, ale neškodí. Půjdou s dítětem okolo a já se přihlásím o svůj úděl a svoje dědictví.

Zvuky varhan dozněly, z chrámu vychází průvod ode křtu; kmotři a bába s děckem. Na prahu skloní se nad děckem nikým nevíděn

Duch matky Twardowského.

Mé dítě, dítě mdloby a hříchu, dítě nešťastné chvíle, odpusť matce své, která ti pomoci nemůže, a otci svému, který tě opustil! Buď zdrávo, šťastno a požehnáno!

Kmotra.

Pohleďte, jak se usmívá! V kostele div neplakalo. Líbí se mu jistě denní světlo a zelené stíny.

Bába.

Věru, tak usmívati se děcko jsem ještě neviděla.

Duch matky Twardowského (odlétaje).

Buď zdrávo, šťastno, požehnáno!

Jdou kolem lip a sestupují po schůdkách k vozové cestě; u vrat hřbitovních skloní se nad dítě

Zlý duch.

Jsi můj, zatracen na věky! Zhyneš, lístek svadlý s kmene hříchu, jenž hnije a vržen bude brzy do ohně. Zhyneš i s ním a není pro vás vykoupení.

(Zmizí.)

Kmotra.

Jak se náhle zakabonilo! A již pláče! Pospěšte, zdá se mi přece, ostrý jest pro ně dech podzimku, který je ovanul.

Bába.

Ano, pospěšme! (Konejší dítě.)

Vesnický rozumář

(náhodou šel za zdí, slyšel hovor a praví k sobě):

Což vy víte, proč se směje nebo proč pláče novorozené dítě, když je nesete ode křtu? Málo dbá o váš hloupý svět, na který ani ještě dívati se neumí. Mluvilo snad naposledy se svým Bohem, loučilo se s rájem a nechápalo, proč jen musí do světa. (Zajde za zdí hřbitovní.)

Průvod odejde.

Anděl v oblacích.

Divný zápas! Slovo matky a slovo démona, bílý motýl a šedý pavouk zápasí spolu pode mnou, který z nich doletí dříve k trůnu

božímu. Pavouk zakousl se v motýla, ochromil mu křídlo, ale motýl neklesá. Bláhovci! Slova nedoletí do výše; sotva vzdechy se tam dostanou: nebo kdyby všecko měl zvěděti Bůh, čím jásá, úpí nebo klne to pokolení, zapomněl by na úlohu svou, která větší jest než býti rozsudím vášní a choutek lidských!

*

Ložnice ve dvorci Twardowských. Proti velké posteli visí obraz krále Soběského. Jest večer. Starý Twardovski sedí v lenošce, u okna stojí kněz

Zeman.

Let deset my jsme spolu žili
vždy svorně, šťastně, vesele.
Ó co tu bylo krásných chvílí,
když sjížděli se přátelé,
a krásnějších, u krbu sami
když v svatvečer neb v neděli
jsme v rozhovoru povídkami
do noci dlouho seděli.
Pak náhle tato přísná změna!
Vždy bez důvěry, zamyšlena,
chodící domem jako stín,
ve zraku nocí dlouhých sledy,
na čele stopu těžkých vin
a požehnaný děckem klín.
Ach, otče, otče, naposledy
to tiché její blouznění,
ty vytřeštěné v prázdno hledy,

to domem noční bloudění,
ty řeči plaché, nesouvislé —

Kněz.

Kdož v těch by, pane, hledal smysle!
Ta rána přišla od Boha.
Ty rekovně jsi snes' ji věru,
teď, když se chýlí ku večeru
tvůj život, ó zachovej klid!
Jsouť naše trudy záloha
na lepší nebeský náš byt.

Zeman.

Mně ale tenkrát již děl cit,
když vstříc mi po návratu z cest
to nesli děcko: Není tvojím!
a já se, otče, příliš bojím,
že pravdivý cit tento jest.
Já viděl tahy — ne však svoje,
já viděl úsměv — nebyl můj,
já těžké prodělal jsem boje,
já zavřel v srdce hloub žal svůj,
já byl vždy vlídný, shovívavý,
já snášel všecko bez únavy,
až jednou v divném jakéms zmatku —
ó tenkrát ďas hrál se mnou sám!
já proklel dítě své i matku
jak sebe — nyní přísahám
a vyznám se ti, vyznám v žalu:
zde bylo to a nikdo posud
to neví, co se tenkrát stalo.
Já zasáh' smělou rukou v osud:

to bylo před křtem dnů jen málo,
já v žárlivosti děsném palu
svou ženu týral otázkami,
zde v ložnici jsme byli sami, —
však ona plaše zardělá
jak obyčejně mlčela
a klesla potom na kolena.
Já slyším ji, jak posud stená,
však ani slovo jedno jí
z úst nevyšlo; jen slzí proud
ten vyřknul nad ní celý soud.
Tak ticho bylo v pokoji;
já v duši pekel žhavý plam
křik': dítě toto proklínám!
a kdesi v koutě temnu hlas
mi odvet dal, až dům se třás':
»Já kletbu tuto přijímám!«
Tam kdes to bylo za obrazem.
Má žena omdlela a na zem
se sřítila: já vyběh' ven,
mnil, poslední že můj to den.
Však více člověk přestojí!
Teď ubohá již dotrpěla,
smrt jejího se dotkla čela
a ona dřímá v pokoji,
však tady, otče, zde to pálí
jak tisíc divých plamenů,
zrak duše mojí, věř, se kalí,
když na všecko to vzpomenu,
a divím se, co snésti mohu.

Kněz.

Již přešlo to — vše poruč Bohu!
To v minulosti hledání

*

jen nosí trud a stýskání,
jen nové vymýšlíš si hřeby
do rakve svojí — nech to být!
Spíš obrať oči svoje k nebi
a Boha pros, by dal ti klid!
Co o kletbě díš na dítěti,
ta, věř mi, k Bohu nedoletí;
jeť moudřejší on nežli lidi,
jenž sebe pouze v Bohu vidí
a myslí. že on kleje též,
neb žehná, jak jich dělá lež.

Zeman.

Jen najít konce této studny,
jen míti jeden paprsk bludný
v ten labyrint mých domněnek,
snů, vidin, představ, smyšlének!
Ten hlas, jenž přijal kletbu mou —

Kněz.

Byl klamem smyslů, echa hrou!
Ty's v horečce, kdož ví, co slyšel,
ty's podrážděný v jizbu přišel,
a v hlavě krve hučení
ti přišlo jako mluvení
neznámých úst: — buď opatrný
a sám nevrážej sobě trny
do duše Bohem zkoušené
a dost již bídné, zmučené!

Zeman.

Pak blouzniti když začala,
proč prchl Šimon z domu mého?

Proč lhostejně vždy vítala,
když k ní se tulil, hocha svého,
proč tajně vždycky plakala?
A potom — pověz — v umírání,
když byla v sledním tažení,
proč na ten obraz bez ustání
se dívala v svém úpění?
A právě mluviti když chtěla,
tu smrt jí ústa uzavřela.

Kněz.

Že tenkrát prchl Šimon z domu,
já nedivil se pranic tomu,
byl věrný druh, měl tebe rád,
a nemoh' chudák unésti
to velké tvoje neštěstí;
o propuštění — pochopíš —
že neřek' ani, bál se snad.
O její smrti hovoříš?
V tom teprve je, pane, klam;
ó věř mi, k smrti černým tmám
já na sta duší již jsem veď,
a dobře znám tíž jejich běd.
V tom zápase se leccos mate;
v tom víru jeden na předmět
všech myšlének se žene let,
a v to zas páté přes deváté,
a předmět sám významu nemá
a ústa v tom jsou smrtí němá.

Zeman (jde k obrazu).

Však na obraz se podívám
a sundám jej; snad najdu tam

přec stopu, stín, snad vysvětlení,
a nic-li, k mému ukojení
to poslouží.

Jde, vezme z přihrady dláto a kladivo a udeří několikrát do rámu.

Ký dutý zvuk!

Po několika ranách obraz vypadne, za ním objeví se vysoký výklenek ve zdi; zeman prohlíží obraz, náhle vykřikne a klesne do židle.

Teď větší moře mojich muk!
Hleď, otče, tam, kde oči byly,
dvě díry zejí ve plátně!
Ó ten to uměl obratně!
Za obrazem on číhal skryt,
na slabou její číhal chvíli!
Ó nesklamal mne přec můj cit!

Kněz (prohlíží obraz).

Ó Bože! Divná záhada,
nad kterou rozum v soudu stojí!
Div v šílenství že nepadá —
ó Bože, dej mu sílu v boji!

*

V sadě dvorce Twardowského. Starý zeman čistí pušku, malý Twardowski, hošík asi pětiletý, hraje si u jeho nohou.

Zeman.

Proč nejdeš na step běhat a válet se s jinými dětmi? Proč jsi tak mlčelivý a ničeho nepovídáš?

Twardowski.

Na step více nepůjdu.

Zeman.

A proč? Stalo se ti něco? Viděl jsi snad hada, či bojíš se cikánů?

Twardowski.

Ne, ale bojím se divného člověka.

Zeman.

Jakého? Mluv, pro rodičku boží! Vypravuj, udělal ti někdo něco?

Twardowski.

Nic mi neudělal — ale koukal tak divně. Bylo to za kurhanem a hráli jsme si na schovanou; já se schoval a tam stál ten člověk.

Zeman.

Jaký člověk?

Twardowski.

Ten divný! Díval se na mne ostrýma očima tak dlouho a dlouho, já chtěl utéci, ale strach mi nedal; dal jsem se do pláče.

Zeman.

Dále, dále! Co se stalo ještě? Mluvil k tobě? A co?

Twardowski.

Ano, přišel ke mně a povídal: »Neboj se mne, ničeho ti neudělám: jsi ještě mladý a hloupý chlapec; ale až budeš větší, pak se sejdeme — zatím se měj dobře!« Pak odešel, ale bylo to, jako by najednou zmizel; já utek' a zavolal druhé děti a hledali jsme ho, ale nenašli. Nepůjdu více na step; vidím stále toho divného člověka a jeho oči...

Zeman (přemáhá se).

Blázinku! To se tak dětem stává ledacos; já když jsem byl malý, jako ty, vídal jsem v noci také strašidlo a zatím byly to tvé babičky sukně, které věšela si na okenici. Jdi již a buď vesel; jsi u mne a nic se ti nestane! (Upadne v přemýšlení.) Ale jak vyhlížel ten muž? Jeho podoba, jeho obličej neutkvěl ti v hlavě?

Twardowski.

Tak trochu byl jako ten král, co je rozštípaný na půdě!

Zeman.

Ten obraz na půdě! Ty's ho viděl? — On mu byl podoben! Ó Bože, Bože!

Twardowski.

Nehněvej se, tatínku, ale dvéře byly u půdy otevřeny a já neměl si s čím hrát; šel jsem tedy a myslil, že tam najdu panáky z jesliček.

Zeman.

Ne, hochu, já se nehněvám! (V myšlénkách.) Ó Bože, co z toho bude? (Vstane po chvíli a hodí pušku přes rameno.) Jdu zastřelit něco k večeři; hraj si, nebo jdi ke staré Martě do prádelny — ale na step tedy již nechoď! (Políbí jej a odejde; hošík dále si hraje. V tom stojí před ním)

Zlý duch.

Hraj si jen, hraj! Já počkám na tebe! Lpí ještě příliš nevinnost na tvém čele a slzy matky na tvé tváři. Za několik let bude jinak! (Zmizí.)

Twardowski.

Otče, byl tu zas! Tamhle stál!

Zeman se vrátí s puškou v ruce.

Zeman.

Kde? Já ničeho nevidím!

Odloží zbraň a vezme Twardowského v náručí a líbá jej.

Mé dítě! mé dítě!

II.

Studentská láska.

Co uběhne vody v řece,
než se strůmek stane stromem!
Dřív ty, hochu, mnohem dříve
rozloučíš se s otce domem!

Rozloučíš se s volnou stepí,
kde jsi v buřanu se honil,
abys místo nad šíj koně
nad staré se knihy klonil.

Odvezou tě v černé město,
bude z tebe student švarný,
poznáš teprv život pravý,
pestrý, hlučný, různotvárný.

Naučíš se brnkat v struny,
loutny nebo mandoliny,
korbel až k dnu vyprazdňovat,
nebudeš též k tanci líný.

Brzy ale, brzy poznáš,
všecku pravdu blud že stíhá,
a že děvče růžolící
nejlepší je v světě kniha.

Po pěkné se nejdřív vazbě,
po hedvábí, po sametu
budeš honit — ale brzy
po líček jen a rtů květu.

A když přečteš pár těch svazků
s tmavou ořízkou neb zlatou,
uvidíš, jak filosofům
divně myšlénky se matou.

Svážeš v uzlík svoje zboží,
ohledáš svůj rozum prázdný,
v dětské sny se vrátíš znova,
neb tě zavrou mezi blázny.

*

Veselí to hoši byli,
znali zahnat dlouhou chvíli,
po krčmách se potloukali,
Twardowského s sebou vzali.

Jeden dlouhý kráčel v čele,
děvčatům zřel v oči směle,
drnkal v struny, druzí k tomu

v sboru starou píseň pěli;
děvčata ve průjezd domu
lákal tichý večer ztmělý.

Twardowski byl mezi nimi
nováček, tož vtipy stále
novými i omšenými
týrali jej: pitky krále
mocí z něho chtěli míti,
věneček mu chtěli sníti
k Venušině cti a chvále.

*

V začazenou sedli krčmu,
korbel v ruku, děvče v boku,
smáli se, jak celý život
měl by pouze jednu sloku.

Jednu sloku, která v jedné
noci vyzpívat se musí,
potom nechť i těžká hlína
v hrobě němá ústa dusí.

Jednu sloku, nechť i při ní
ze srdce krev rudá tryskne,
jen když se v ní děvče líbá,
jen když se v ní divě výskne!

*

Divný muž stál mezi dveřmi,
naslouchal, jak dav ten zpíval,
chvílemi na Twardowského
upřeně se ostře díval,
a když smích a tanec, výskot
v jednu hlučnou vřavu splýval,
divný muž ten zvolna, tiše
vyzáblým naň prstem kýval.
Twardowski jej brzy viděl,
za ním šel, kde dvůr se stmíval,
a dav dále bouřil, výskal,
smál se, líbal, řval a zpíval.

*

Chvíli stáli proti sobě.
»Co chceš na mně? pověz, kdo jsi!«
»»Ten, jenž moh' by poroučeti,
ale zatím jenom prosí.««

»Tak přijď zítra — tady zima!«
»»Dnes to, pane, musí býti,
visí na tom spása tvoje
a tří lidí živobytí.

To zde pro tě není zboží,
lepší poupě uschováno,
svěží jako jarní růže,
když ji zrosí mladé ráno.

A ta růže hladem hyne
v chudé jizbě na podkroví,
bába slepá, matka laje,
a žid, pane, neposhoví.

Trochu zlata — chudá růže
potřebuje trochu deště,
a je tvoje, tvoje, tvoje
ihned, této noci ještě.

Což ty dívky — svadlé květy,
dneska ty a jiný zítra,
ale ona květ je čerstvý,
plný vůně, záře jitra.

Pojď jen za mnou!«« Táh' jej silou,
z dálky z krčmy řev dozníval,
a ten měsíc za obłaky
stříbrnou svou hlavu skrýval.

*

Divně bylo Twardowskému,
jak by náhle letěl stepí,
srdcem mu to zahvízdnulo,
v nohách u vír velkolepý,
pak zas jak pláč děcka, hladem
které zmírá na otepi,
a pak jak by dlouhou chodbou

hmatal, hmatal a byl slepý,
jak by žití číš' chtěl zdvihnout,
ale nač sáh — byly střepy.

*

Vešli v jakýs domek malý
a na menším dvorku stáli,
kolem kůlny, mezi laťmi
šedí králíci si hráli.

Velký ořech blíže pumpy
bez listí se kýval smutně,
pumpa tmavá, jak by pod ním
starý mnich stál v hnědé kutně.

Kolem tma a na podkroví
osvíceno okno jedno,
Twardowski měl horkou hlavu,
ale v srdci ledno, ledno!

A co se tak zamyšleně
na domek a k oknu díval,
shora notou smutnou, tklivou
tento prostý nápěv splýval:

*

Maria Panno,
ty jsi v mém hoři
jako ta hvězdička
plavci je v moři.

Jako ta hvězdička
svítí a těší,
tomu, kdo modlí se,
tomu, kdo hřeší.

Já musím hřešiti,
neb musím jísti,
jsem hvězda, která
pádem se čistí.

A já se očistím
v slzách a hoři!
Maria, nedej mi
utonout v moři!

*

Nevěděl víc, kterak přes dvůr,
kterak přes chodbu a schody
letěl, jak by při potopě
rostly za ním valné vody.

Neviděl, že muž již zmizel,
vrazil v dvéře, cvakla klika,
v jizbě stál a nejdřív viděl,
lampička jak smutně bliká.

Potom dívku, zlaté vlasy
padaly jí k nahé šíji,
jak se sklání zářný západ
nad potokem ku liliji.

Šila, šila, bílé prsty
míhaly se a rty pěly,
tiše, jen tak polohlasně,
a přec byl v tom život celý!

U kamen na staré židli,
nad níž budík starý klepá,
bába klímá v polospaní
vráskovitá, shrblá, slepá.

Matka první viděla jej,
vítala ho, jak by právě
anděl přišel, aby sedl,
prosila jej usedavě.

Dobrým přítelem jej zvala,
jehož nebe dalo v nouzi,
děvče je prý nevinňátko,
rdí se ovšem, trochu vzpouzí.

Ale zítra — dluhy platit!
k rozmýšlení času není —
a co jedno obejmutí,
a co jedno políbení?

Děvče mělo slzy v oku,
hebké poupě, zpola dítě,
v šití jen se zastavilo,
zřelo před se rozpačitě.

Chvilkami jen mimochodem
patřilo na Twardowského,
líbil se mu jeho hovor,
jeho vousy i vzrůst jeho.

Náhle zmizela v tom matka
a on s dívkou byli sami,
jen ta bába, ta tu zbyla
se starými hodinami.

*

Twardowski seď k dívce blíže,
díval se, jak dál zas šije,
pak na bábu, kterak v dlaně
vráskovité tváře kryje.

Co mu náhle v mysl přišlo,
pálí jej to, hlodá, ryje,
že ta bába dobře ví to,
jak mu srdce v ňadrech bije,
co tu bude, co se stane.
Myšlénkou jí do myšlénky
vpředl se, s ní v duchu žije.

Myšlénky báby.

Ano, ano, tak to bývá,
nejdříve se zpívá.

Ano, ano, tak se děje,
s počátku se směje.

Bída přijde, těžká rada —
a květ padá.

Jaká pomoc, odbuď si to hbitě!
Se mnou šlo to jako s tebou, dítě!

Ano, ano, v žití mladém
umřít musíš hanbou nebo hladem.

Cár na sobě, v duši drápy vlčí —
pak se mlčí.

*

Twardowski sed' ku děvčeti.
Kterak ten čas rychle letí!
Byla mladá, pěkná, milá,
vzmužila se, hovořila.

Odhrnula zlaté vlasy,
démantové zvedla řasy,
z modrých očí záře bleskla,
div si duše nezasteskla.

Nazvednula rukáv dlouhý,
co tu něhy, co zde touhy!
Ramínko jak list leknínu
blesklo mžikem v polostínu,

Twardowski čet' v její duši,
v náruč tisk' ji užší, užší,
myšlénky pak její pěly
jemu v srdce — život celý.

*

*

Myšlénky děvčete.

Jsi mi cizí,
ale moje všecky strachy mizí.

Já jsem děcko,
ale, chceš-li, dám ti ráda všecko.

Jsi tak milý,
chceš, abychom spolu šťastni byli?

Dnes neb zítra
tvá jsem — ale prosím, zbav mne jitra!

Hodiny na zdi.

Co neuloupíš vteřině,
již věčnost má svém na klíně.

*

Twardowski stál na ulici.
Bože, jak mu smutno bylo!
O sto let byl náhle starším,
lidstvo celé teď v něm žilo.

V duši zněla mu ta píseň:
»Marje Panno, hvězdo v moři!«
jenom ohlas odpovídal:
A já zhynula přec v moři!

Stranou podivný muž smál se
jako v poušti lačný šakal,
Twardowski stál na ulici
a jak dítě hořce plakal.

III.

Vzpomínky z mládí.

Táž krčma, z které vylákal neznámý cizinec Twardowského. Jitro. Twardowski sedí za stolem, hlavu opřenou o dlaně. Přijde k němu cizinec a poklepá mu na rameno.

C i z i n e c.

Jste vy Twardowski?

T w a r d o w s k i (obrátí se nevrle).

Ano — co mi chcete? Jsem Twardowski a dobrý šlechtic.

C i z i n e c.

Mám pro vás z domova zprávy, včera jsem tudy jel — ale jsou to smutné zprávy. Dovolte (sedne na jeho levou stranu). Váš otec zmizel.

T w a r d o w s k i.

Můj otec? Vy lžete!

Cizinec.

To není ještě všecko — ano zmizel, někteří říkají, že skočil do rybníka, jiní, že se oběsil, jiní, že utekl s nějakou cikánkou. Mně jest líto, že vás tím musím obtěžovat, ale je to pravda, ryzí pravda.

Twardowski (tasí).

Ty ďáble, znám tě, znám a nevěřím ti (chce jej udeřit, ale cizinec zmizí a octne se na pravé straně Twardowského). Ty jsi strašil mé dětské sny, tys rušil mne v hrách, ano mně se zdá, že když mne od křtu nesli, že již tenkrát mne rozplakal tvůj obličej. — kdo jsi, jaké jméno tvé, co chceš? — Vysvětlení!

Cizinec.

Jsem a nejsem, moudří říkají mi pokušení a blázni mne docela upírají — co chci? Nic — Co ti mám vysvětlovat? — Nevím.

Twardowski.

Jakým právem stopuješ kroky mé, jakým právem vrhl jsi mne včera na onen dvorek a za ty dvéře? Kdo tě poslal vésti mne k hříchu snad v té chvíli, kdy otec můj svíjel se zoufalstvím? Ó bído, bído lidských požitků, pijeme manu a než dopijeme, spí na dně zničení!

Cizinec.

Kdo že tě svedl, já? Měls vždy vůli odejíti ze dvora i z jizby, ano měls nejlepší příležitost státi se dobrodincem, udělati šlechetný skutek, dáti peníze a jíti jako svatý Mikuláš, proč jsi toho neučinil? Já vedl tě k dobrému a teď mám nevděk jak obyčejně.

Twardowski.

Ale jakým právem mne pronásleduješ?

Cizinec.

Zeptej se otce svého, který tě proklel při narození — jestli ho najdeš.

Twardowski.

Nuž tedy, první, co od tebe žádám, jest, abys našel otce mého, abys mi objevil pravdu.

Cizinec.

Pravdu — Začínáš jako každý — ale chceš-li, půjdeme.

Twardowski.

Můj otec ztracen, kdo žije mi ještě mezi lidmi? — Bude to vinou, když vrhnu se v náruč pokušení? Však nebudu se vázati s tebou —

Cizinec (vpadne mu do řeči).

Toho netřeba; doby, kdy lidé krví levého palce se upisovali ďáblu, přešly — u nás také není třeba smlouvy, dělej co dělej, jsi můj, a nikdo tě nevyrve tomu objetí, kam tě uvrhl tvůj otec. Vidíš tedy, že ani nemůžeš hřešit, když se mi staneš přítelem.

Twardowski.

Co zbývá mi — tedy pojďme.

*

Po stepi čert s Twardowským jeli
a tento hovor spolu měli:

Twardowski.

Jak tichá v jeseni step láká
v dny minulé mou duši zas!
a rázem hroužím letem ptáka
se v toto moře čárných krás.
Zas vidím starý dvůr náš vlídný,
sad s hnízdy drozdů, pěnkavek,
kde jednotvárně sladký, klidný
mi první život mládí tek'.
Ó směj se! za ty upomínky
já nedám světa poklady,
ni lásky věno, slávy vínky,
ni rozluštěné záhady
Tam štěstí na všecky se smálo,
jak z talíře, tak z korbele. —

Ďábel.

A časem z dívčí postele.

Twardowski.

Tam pohnutí mé v slzy tálo.
Ó svatvečery! neděle!
kdy srdce v souzvuk s vírou hrálo!
Ó mluv si co chceš, všady vždycky
jen venkovan má život lidský!

Ďábel.

Teď v posled budeš idyllický!

Twardowski.

Ó širá stepi, kterou věncem
objímá obzor dokola,
teď, když je podzim tvojím žencem,
kdy listí rudne, plápolá,
a v chůzi šustí svadlá tráva,
co z duše mojí vyvolává
to hlubé tvoje mlčení!
Jsem dítě zase, po tvé nivě
se honím, ryju v hřebce hřívě
a slyším větru kvílení,
jak shýbá štíhlé, velkolepé
našeho dvora topoly,
a divě s nimi zápolí,
jak mnohá větev v okna klepe,
kdy chůva po večeři naší
nám říkávala: »Děti, straší!«

Ďábel.

Ó věru, to jest dojemné!

Twardowski.

Jak zapomníti? tajemné
vždy pro nás byly vánoce:
dvůr sněhem zavát hluboce,
a kryty kožešinou saně
již čekaly, kdy o půlnoci
nás zavezou ke kostelíku
A my tam byli v okamžiku.
Mne posud jímá divnou mocí
ta píseň o zrození Páně.
A potom tříkrálový svátek!
my čekali jsme, kdy u vrátek
se mihnou svatí magové,
odění v pláště nachové,
a za nimi jich věrný stín,
nás bavil nejvíc mouřenín.
Ta světla po sněhu do dáli
tak tajemně se táhnoucí!
My vůni kadidla jsme ssáli
svou duší, vírou práhnoucí,
když svěcenou se křídou psalo,
plot každý zažehnán i trám,
by nebe chlívy ostříhalo
vzdor nemocem a nehodám.
Ó směj se dále, v těchto cetkách,
v té záři papírových hvězd,
v tom nerozumu, dětských tretkách
jest víc, než tušíš — život jest:
tam poesie plné zdroje,

tam ještě nadšení a cit,
ó nech mne, nech mne, bez úkoje
chci z upomínek studně pít!

Ďábel.

Jak strašně směšným je ten lid!

Twardowski.

A nejkrásnější pro mne vděk
měl vždycky tichý podzimek,
já zbouzíval se ráno časně,
a tu mi do postele malé
zněl cepů zvuk, nad všecky básně
ten v duši zůstal mi a stále
tam zní svou hudbou odměřenou;
já poznal hned, kolik jich mlátí,
a radost měl jsem nelíčenou,
jak zvuk ten dvorem dál a dál
se jednozvučně rozléhal.
Já viděl z okna stohy státi,
jak v nebe zamlžené čněly,
a vločky kouře povznášely
se nad hřebeny tichých střech,
kde na doškách již rostl mech.
Já u mlatců byl vždycky rád,
mě těšil cepů zvučný spád,
a dělníků žert, rozhovory;
já vrabčáků rád vídal sbory,
jak polétali kolem vrat,
jak mnohý drze zrní krad',
se ranou cepu nepolekal,
dál švitořil a dále těkal.

A když napadnul první sníh
a roztáh' se jak loktuš bílá,
do které step se zahalila,
ztich' hlučný ryk her dětinných.
A krb nás vítal, báje steré
o bludičkách a vodníku,
o ohniváči, v mlze šeré
jak svítí co vích na koštěti,
od lesa skočí ve mžiku,
přes lada dlouhá větrem letí,
a stepí jedete-li v noci,
u povozu vám rázem stojí,
jak metelice přikvačí;
vy chvějete se bez moci,
on obrátí vůz na zad vojí
a do košiny vytlačí
vám žhavé prsty na památku.
A jindy zase kolem statku
se míhá — ale neuškodí.
A četná jiná strašidla,
jež naše bába zahlídla,
jež kolem hřbitovů se brodí,
nám ke krbu svou snesla říš.

Ďábel.

Teď tomu přec již nevěříš?

Twardowski.

Co, nevěřím; a věřím znova,
jen vykládej — jen díš mi slova,
jen rozumuj — jsi pedant suchý,
pro vření přírody jsi hluchý,

sám hmota, jak chceš mluvit s duchy?
Když poprvé jsem zvědavý
na školskou lavici si sed',
tu chtěl mi tlouci do hlavy
ten jeden hloupý školomet,
že není vůbec světélek,
že báchorkou jich klamný let,
to přelud smyslů, nebo v mlze
snad v půlnoc tmavou, příšernou
prý kdosi chodí s lucernou.
Já vím nevěře jeho lék.
Ó bludičky, vy duchů slze,
kde těkáte, se slétněte
a scupejte mu hřbet a záda,
jak ovcí vyplašených stáda,
by uvěřil — že žijete!

Ďábel.

Tys veliký v svém rozhorlení!

Twardowski.

Jak může nestydatý chlap
mi dokazovat, že cos není,
co sám jsem viděl, často šláp'
jsem v tance jejich plesný kruh,
a zavedly mne — ví to Bůh,
a přeludy to nebyly.

Ďábel.

Jdi, brachu, byl jsi opilý!

Twardowski.

Svým výsměchem ty nedovedeš
mi zatemniti mládí čas,
jest protržena citů hráz
a ty tam jako vlna sjedeš:
ó přej, ať krásný tento kvas
dnů minulých si obnovím,
pak dělej co chceš, pak jsem tvým!

Ďábel.

Nuž libo-li ti, pokračuj,
dál idyllu svou vypravuj,
snad milovals již jako hoch,
neb k tomu, vidím, tíhne všecko
a čiperné byls věru děcko,
a jistě dělals, co jsi moh'.

Twardowski.

Kdo ví, kdy poprv milujem!
Jeť láska moře, srdce v něm
je malá, hloupá rybka zlatá,
ji láká všecko poprvé,
i nedbá sítí, na tenata,
na udice a do krve
se zakousne a sebou cuká.
Ó první lásky krutá muka!
Pak přivykne si udici
a trochu otře sobě časem
lesk šupin, zlatem zářící,
ne s každým spokojí se masem,

jež chce ji lákat na prutu,
již sobě zvolna vyhledává,
však to již není láska pravá.

Ďábel.

Však mluv co mluv — vždy první host,
jenž s láskou jde, jest smyslnost,
a perla, kterou velebíte,
vždy v hloubi leží ve rmutu,
vám chvíli kyne její svit.
však v kal se záhy potopíte
a perlu necháte již být,
a máte z celé velké lásky
jen nudu, tíseň, trud a vrásky.

Twardowski.

Co pravíš, může všecko býti,
však láska ta jest ostnem žití,
mne podnes posud rozchvívá
vzpomínka něžně truchlivá.
Když u nás přišel svatý půst,
tu bylo v celém domě zvykem
jej nejen světit hladem úst,
leč modlitby též dlouhým cvikem;
tu každý večer růženec
v své ráje vítal všecku chasu,
i děti také; divná věc,
mne nudilo to, u zdrávasu
již třetího já vždycky spával.
Hlas, modlitby jenž předříkával,
mne ukolébal v tichý sen.

Tu jednou, náhle vytržen,
jsem rozhlížel se jizbou ztmělou:
Vše na kolenou; pohroužen
do modlitby, každý tvář celou
měl skrytou pokorně v své dlaně
a říkal Zdrávas, Anděl páně.
Blíž u mne děvče klečelo,
již ubožátko rozespalé,
a sotva chudák vědělo,
že košilka jí neustále
se posouvala s plných ramen,
že rámě jako bílý plamen
se šerem jizby zaskvělo.
Já vypoulil své dětské oči
na tento měsíc nový, bílý,
hlas v ústech váz' mi v této chvíli
a dlouhé, nudné modlení
více nebylo mi trápení;
já celou noc jsem nemoh' spát,
já stále zřel to rámě plát.

Ďábel.

Tu maličkost ti věřím rád.
A jak pak dále, milý hochu,
rci, milovali jste se trochu?

Twardowski.

Já na ni zřel jak na světici;
co v duši mé se tenkrát dělo,
ni matky oko nevědělo.
Ó dobo, již jsi minula!

Ďábel.

Nu dále, dále, co se stalo?

Twardowski.

Tak brzy chudák zhynula!

Ďábel.

Když víc nic — to je věru málo.

Twardowski.

To děvče bylo sirotek,
ji matka vzala ze soucitu.
Při sporé louče slabém kmitu
já stopoval jích údů vděk,
a byla jako květina,
jež rozvíjí se příliš záhy,
a nemajíc dost rosné vláhy,
usýchá, hyne. Dětinná
zřím ústka její, jahod nach,
jak zvolna barvu ztrácí, mění,
jak svadlé zvonce v podjeseni,
když zavál ostrých větrů tah,
a slábla víc a polehala;
leč o Sobotkách přece vstala.
My za dvorcem jsme zářící
si zapálili hranici
a zpívajíce staré písně
přes plameny jsme skákali.
Do divých hochů, děvčat tísně
ji zvuky píšťal lákaly.

a smála se; a když já k skoku
se chystal, ona ihned za mnou:
svou přecenila sílu klamnou
a skočila též po mém boku,
a plamen výše po ni šleh',
a chytila, a křik a vzdech!
Hned vědra vody lili v žár,
však souzen byl jí dávno zmar
a zahynula v plamenech.
Ty mlčíš, vida, tak i ďábla
ta smutná zvěst má zasmušila,
tvých žertů střela také schábla.
Ó nevíš ani, kolikrát
již ztracená a oběť hříchu,
za čistý ten květ tajně v tichu
se duše moje pomodlila!

Ďábel.

To nebyla přec pravá láska,
to lásky jenom předtucha,
jen její pozlacená maska,
to šeptala ti do ucha
tvá vášeň poprv probuzena.
Já v lásku dětí nevěřím,
jeť lásky schopna pouze žena.

Twardowski.

A přec mé duše zášeřím
jen oné dívky obraz plane
co jediné a milované,
ty druhé, které přišly pak,
tvé dílo jsou a světa brak.

*

Ďábel.

A líbal jsi přec statečně.

Twardowski.

Však myšlénkou vždy povděčně
jsem v minulosti svojí dlel
a nechci, abych zapomněl.

A jejich ústa oněměla,
v trysk hnali koně, noc se stměla.

IV.

Otec a syn.

Před vchodem do blázince v úzké, odlehlé ulici Twardowski s ďáblem, oba oblečeni v uniformu ruských státních radů, na prsou řády.

Ďábel.

Ty tedy chceš opravdu, bych ti zjevil pád tvé matky, děsný tvůj původ, příčinu tvého zatracení?

Twardowski.

Chci.

Ďábel.

Dobře jsi prohlídl komoru zpráchnivělého mozku svého? Dobře tepny, srdce a jeho záklopky, dobře dráty nervů, rozechvěné tolikerými zvěstmi divoké rozkoše? Jsi celý muž?

Twardowski.

Celý.

Ďábel.

Víš, co tě může překvapit, sneseš hrůzu poznání, v jakou propast slabé smrtelníky často vrhá vteřina jediná, nerozmyšlená? Když nemáš víry, máš alespoň sílu?

Twardowski.

Mám.

Ďábel (zatáhne zvoncem).

Tedy dobře, půjdeme; pamatuj si, ty jsi ruský státní rada a já lékař; jsme vysláni k prohledávání filantropických ústavů. Rusko má toho zapotřebí, aby se učilo od shnilého západu. Toť nejlepší maska, pod kterou se tam dostaneme. Já mám papíry v pořádku. Hadry člověku vždycky pomohou.

(Je slyšet rachocení klíče.)

Máš tedy opravdu sílu? — Tedy vstupme.

*

Velká jizba v blázinci; domácí lékař provádí Twardowského s ďáblem. Tlupy bláznů chodí volně mezi nimi.

Lékař.

Velká čest, pánové, pro náš ústav, velká čest. (Uklání se hluboko.)

Ďábel.

Čest je to pro nás, pane kollego. Já vidím, vše vzorně zařízeno, topení i ventilace dle nejnovějších výzkumů, stěny vypolštářované.

Lékař.

Ano, my odstranili system svěracích kazajek, nehodný člověka, jejž bible zove korunou tvorstva.

Ďábel.

Ano — u nás v Rusku to však ještě nejde; u nás je svěrací kazajka nevyhnutelná, i u lidí zdravých.

Lékař.

I u lidí zdravých?

Ďábel.

Ano — prosím vás; víte-li, kdo je v skutku bláznem? Víc jich běhá po ulicích, kteří by patřili sem; a věřte, kdybyste propustil svoje blázny, míň by státu škodili, než spisovatelé a žurnalisté —

Lékař.

Mluvíte jako znalec lidí a máte snad pravdu. Ale my hledíme si pokroku doby. My nebijeme blázny.

Ďábel.

Chybujete; u nás v Rusku musí býti všecko bito, to jest universální lék člověčenstva, jako jsou knihy jeho universální jed.

Lékař.

My neoddělujeme více krotké blázny od zuřivců.

Ďábel.

V tom dobře děláte — je to v podstatě jedno, více nebo méně. — Ale kde máte ty interessantní? Chceme se také trochu pobavit

u vás; víte, jen nic ošumělého; těch bláznů, co chtěli býti papeži, císaři neb literárními historiky, je všady dost, ty nám nemusíte ukazovat, jen originály, ať víme o čem vypravovat.

Lékař.

Máme některé; hleďte, tam běží zrovna jeden, ten pořád zpívá a sám si vymýšlí text i melodii; jinak je tichý a úslužný, je tu dvacet let a každý den zpívá jinou píseň.

Ďábel.

Byl snad politikem národní strany?

Lékař.

Ne, byl učitelem hudby a — odpusťte frasi, »neuznaným geniem«

Ďábel.

Všední zboží. Tu jest a v skutku zpívá.

První blázen (zpívá).

Baba veze rakev s mrtvým
 přes kamení,
podivně ten trakař skáče
 po dláždění.

Do patníku narazila,
 víko sjelo,
mrtvý vstal a pozveď z rakve
 bledé čelo.

»U čerta, jeď volněj s tímto
zbožím cenným,
sic na věčnost přijdu s mozkem
otřeseným.

Trakař šetř mi, byla by ho
věru škoda,
ukrad' jsem ho, jak tu byla
velká voda.«

Ďábel.

Toť v skutku originální. Ten chlap je satirik!

Lékař.

Hle, tam jde jiný. Neříká se mu jinak než dvorní klenotník měsice. Slyšte!

Jiný blázen.

Mám vynález a nikdo ještě nepřišel na to. Stojí to za myšlénku. Sbírat stříbro s měsíce, to by něco bylo. Pak by se nemusili bát, že vyčerpají žíly hor. Hloupý měsíček by pořád svítil, a lidé by pořád sbírali. Pak by bylo třeba jen vymyslit nějaký stroj na rozptylování mrakův, aby měsíc byl vždy viditelný, a jiný stroj na to, aby měsíc byl stále v úplňku. Já první bych si vystříbřil svou noční stolici.

Ďábel.

Věru, také vzácný exemplář.

Lékař.

Ten byl revolucionářem. Chtěl pomoci své straně penězi, chtěl učiniti státní převrat miliony. Stal se k tomu cíli alchymistou, pak se zbláznil.

Ďábel.

Vy jste humanní stát. Zavíráte revolucionáře do blázince; u nás je věšíme, to je praktičtější.

Lékař.

Ano, máte pravdu, jsem také skoro toho mínění, že přílišná shovívavost škodí. — Však hle, tu jde ženská, ta myslí, že ona jest nevinnost a hubuje na nás, že ji nepouštíme do světa, proto prý ta zkáza mravů.

Žena (křičí).

Pusťte mne, pusťte, ať vrátím světu nevinnost!

Ďábel.

To je všední; každá myslí, že jest vtělenou nevinností!

Lékař.

Není divu, byla vychována v klášteře. — Leč tu jde náš nejoriginálnější nemocný. Má jen jednu historii, ale tu vypravuje tvrdošíjně, ovšem jen když chce, — však stojí za poslechnutí.

Ďábel.

Prosím, hleďte, ať promluví. (K Twardowskému:) To je on, dej pozor a buď mužem.

Lékař.

Přičiním se, aby vhod vám učinil. Není zlý, ale někdy tvrdošíjný; postaví si hlavu, zvlášť vidí-li, že z úmysla má vyprávěti svou smyšlénku. (K bláznu:) Chtěl bys nám vypravovati svou událost s obrazem krále Sobieského?

Blázen.

S radostí, proč ne. Léta a léta žil jsem klidně (v tom spatří Twardowského, který při počátku jeho vypravování postoupil v popředí, zadívá se do něho a divoce vykřikne). Ne, nebudu, nebudu, vy chcete mi ukrást můj život a dát jej do novin, udělat z toho román.

Ďábel (k Twardowskému).

Ubohý příteli, má tě za žurnalistu, neb románopisce; mé politování. (K sobě:) Hlas krve hlásí se však i tu, zastřen mlhou a překroucen podivně. (K bláznu:) Příteli, jen vypravuj, tento pán nedělá noviny a nepíše romány.

Blázen.

Ne, před ním vypravovat nebudu; odejde-li stranou, anebo postaví-li se tak, abych mu neviděl do očí, pak ano.

(Twardowski se obrátí k oknu a dívá se do ulice.)

Lékař.

Tedy vypravuj, ten pán tě ani neposlouchá.

Blázen.

Vidíte, mám již šedivé vlasy; z toho můžete soudit, že jsem velmi starý, léta a léta žil jsem klidně namalován na starém plátně druhdy v zlatém, pak začernalém rámci. Malíř mne vymaloval jako krále Sobieského, byl jsem hezký chlapík. Postavu mám podle toho, vlasy měl jsem ovšem trochu delší a ne ještě šedivé. Malíř mne prodal židu z nouze a jeden venkovský šlechtic mne koupil od žida za drahé peníze, jak to bývá. Nejdřív se mi obdivovali, pověsili mne do salonu, nasazovali brejle, když mne chtěli vidět, a stavěli mne do pravého světla. Byl jsem krátce vzácné zvíře. Pak jsem ovšedněl a dali mne do jídelny. Bylo to trochu zábavnější, v salonech jen nudné hovory o počasí a klepy maloměstské, zde jsem pozoroval zvířecí pudy svých pánův a jejich hostů; bývaly to pořádné kvasy, a pitky, já cítil páry pokrmů, já viděl, jak při svatbě pána snědli celého jelena, jenom parohy zbyly, ty schovala panička pro budoucnost, jak říkáme pro strýčka Příhodu. Ale i pro jídelnu jsem brzy byl moc dobrý, sňali mne, oprášili a pověsili do ložnice. Vidíte, jak jsem cestoval, přijdeme ještě na půdu a potom do blázince a budeme hotovi.

Lékař.

U tohoto místa se vždycky zastaví. Zdá se, e musil prožiti událost, která se dosti shoduje bajkou, kterou vypravuje. Hleďte, on pláče.

Twardowski (pro sebe).

Ó matko má, matko!

Ďábel.

Nuž prosím, byls tedy pověšen do ložnice.

Blázen.

Ano, do ložnice, odbudu to krátce; jednou pán odjel na delší dobu, paní zůstala sama, já věděl již dříve, jak jest krásná. Ten večer jí byl náramně dlouhý, zkoušela všecky své obleky před zrcadlem, jak jí slušely. Marnost je vždy prvním krokem k propasti. Já díval se na ni z obrazu. Byla sama a nestyděla se. Byla mladá. — Pak ji i oblékání a svlékání unavilo, sedla na pohovku a podepřela hlavu o dlaň. Proti ní viselo velké zrcadlo, patřila se zalíbením na svou krásu.

Ďábel (patheticky).

Nejnevinnější dívka hřeší již,
když měsíci svá ňadra odhalí —
Ten Shakespeare přece tomu rozuměl.

Blázen.

Dlouho seděla líně, ospale, pak začala dívati se na svou nožku v bílé punčošce, pak — už nic, plaše rozhledla se kolem a podívala na mne; mé oči asi divně svítily v tom

starém plátně. Trochu se lekla, pak si myslila, že se klame, začala pokoušeti Boha. Koketovala s neznámým. Podala ďáblu prst a on chytl ruku.

Ďábel (pro sebe).

Vida, moje populárnost je posud veliká, ani blázni mi nedají pokoje.

Blázen.

Tváře jí hořely, já viděl všecko, vystoupil jsem z obrazu. Vykřikla a hledala úkrytu — ale špatně volila, když myslila, že ji lože uchrání. Teď mne nech, já musím se vyplakat.

Lékař.

Ostatní vám dopovím sám. Pán se vrátil, něco tušil a dlouho se nad tím trápil.

Blázen

Pak z čista jasna vrazil do ložnice, měl v ruce sekeru a rozštíp mi lebku; tím nárazem prchl můj rozum; prosím vás, dát vám takovou ránu! Pak mne sebrali a odnesli na půdu. Tam prý jsem strašil i vzali mne a zavezli do blázince. Chtěli mi něco namluvit, ale já vím, jsem král Sobieski a stýská se mi po mém začernalém rámu. (Odchází.)

Twardowski.

Ó propasti závratná, kam nás dovede vrhnouti myšlénka! A ty, (k ďáblovi) ty ji zoveš největší rozkoší? Buď proklet i s rozkoší svou!

Lékař.

Pán je pohnut, působí to divně na každého. Rád bych jen věděl, co může na tom býti pravdy a co jest výmysl spieteného mozku!

Twardowski.

Vše jest pravda, všecko! (K sobě:) Můj otec — a já nemohu jej obejmouti!

Ďábel.

Půjdeme, naše díky, pane; zmíníme se o vašich úslužných laskavostech u cáře, Sibiř vás nemine — ach co pletu — velkokříž sv. Anny máte za čtyři neděle — odpustíte, ale my stále máme co dělat se Sibiří, že plete se nám pak do všeho. Ano, přítel zde je pohnut, má potřebí klidu a vzduchu. S bohem! (Odcházejí.)

Lékař.

Ani do památní knihy se mi nezapíšete?

Ďábel (již za dveřmi.)

Ano, až podruhé přijdeme.

Twardowski.

Můj otče, můj otče!

Lékař.

Divní lidé ti Rusové; ten za průvod můj a vědecké zásluhy mé mi nabízí Sibiř — a druhý se mi dá do pláče pro povídku blázna. Divní lidé! (Odchází.)

V.

Ballada o pavouku.

Pan Twardowski byl pravý kos,
  on uměl všelicos:
když někdo na smrt stonal,
on v komoru se zavřel s ním,
a brzy z komína šel dým:
co s ním tam konal,
        co as,
to věděl jistě Pánbůh jen a ďas!

Přes léto sbíral byliny,
  prolézal skaliny,
pak sušil a třel masti:
když s nemocným se uzavřel,
jej nožem rozkrájel a třel,
však duši, jak myš v pasti,
        tu chyť,
pod sklo ji dal, pak tělo začal šít

Je vypral, v kotli převařil,
z něj neduh vyškvařil,
a složil pěkně zase:
pak duši vyňal a ji v spěch
zas mrtvole na jazyk vdech',
a člověk v mládí kráse
tu stál,
a vesel byl a žil jak jindy dál.

Pan Twardowski však sluhu měl,
krok za krokem ten spěl
vždy s ním, znal jeho spády,
leč pána svého tak měl rád,
že hotov zaň byl život dát,
ač zkusil s ním dost vády,
ač bit
a týrán, měl vždy vřelý k němu cit.

Kdys Twardowski byl na cestách
a Matěj hlídal práh
u kouzelnické chatky;
tu přišel posel od krále
a vypravoval zoufale,
že u dvora jsou zmatky
a děs,
neb princezna prý v lože lehla dnes.

A sjeli hned se lékaři,
strach ve tváři;
co znali, řekli všecko,
že, než se hvězdy rozsvítí,

ach, musí bídně umříti
to milé, vzácné děcko.
A král
hned v zoufalství se po Twardowském ptal

Děl Matěj: »Zde vidíte jej,
jsem mocný čaroděj,
já vrátím kněžně zdraví.«
A v duši sobě myslil sám,
nu, teď si něco vydělám,
znám vše jak mistr pravý,
a hned
šel s poslem, — a jich koně jeden let.

Byl s poctou ihned přivítán
a sál mu vykázán,
kam odnesli to dítě;
tam Matěj hned se uzavřel
a řezal, krájel, mastí třel,
a uměl též to hbitě,
však žel,
na duši chudák v chvatu zapomněl.

Třel celý den a o překot,
až na čele měl pot,
a hrůza v tom ho jala;
dal do kotle a vařil zas
a vyndal zas, však divný špás,
přec holka nedýchala;
tu děs
chyť Matěje — on oknem v skok se snes'

*

Tam byl v ráz stráží zadržen
a do žaláře uvržen,
a před soudem stál brzy.
Král divoce naň s trůnu křik':
»Tys darebák a podvodník
a hloupý dost a drzý!«
Lid vyl:
»Jej upalte, ať máme kratochvíl!«

Již věděl o všem Twardowski,
v smích dal se obrovský,
a spěchal ihned k městu.
Lid všecek řval: »Upalte jej,
toť pekel čaroděj!«
A již ho vedli k trestu;
leč v tom
sjel na svém plášti jeho pán jak hrom.

Jej za vlasy od kůlu chyť
a pryč s ním líť:
lid čuměl udivený,
kde Matěj stál, tam hořel vích,
a s výše zazněl divý smích,
déšť lil se ve plameny,
jak pýr
let ďábla plášť a zatáčel svůj vír.

»Nu, tys to vyveď, chlapíku,«
děl pán a ve mžiku
jej zaklel na pavouka.
»Máš lidem škodit, bude líp,

seď v koutě jizby a tvůj vtip
ať ve vláknech se souká;
nu lez
a vysoukej se třeba do nebes.«

A stalo se; kde jizby kout,
tam v tísni pout
v svých nitích pavouk seděl.
Na pána s výše nazíral
a dumy tkal a tkal a tkal,
na jeho práce hleděl;
vždy syt
tkal ve dne v noci dlouhou, dlouhou nit.

To konec této písničky;
ten maličký
tam pavouk sedí posud.
A čeká, pane Twardowski,
až vyplní se obrovský
a žalostný tvůj osud:
co as
pak stane se, ví Bůh, však neví ďas!

VI.

Noční zábavy.

Jizba v chatrči Twardowského, v zadu vyklenek s čarodějnickou kuchyní, podél zdi stojany plné starých knih a pergamenů, na bidle u stropu visí roztažena sova. Twardowski sedí v lenošce u stolu a převrací listy velikého foliantu. — Klepání na dvéře.

Twardowski.

Vejděte.

Vejde paní Scholastika, dáma oděná v dlouhou černou řízu, obličej vráskovitého a zasmušilého.

Scholastika.

Slyšela jsem, že někdo v této jizbě hledá pravdu; já jediná mohu ji bloudícím smrtelníkům poskytnouti. Chceš-li, svěř se mi a spasím tě.

Twardowski.

Kdo jsi, paní?

Scholastika.

Jsem úl veškeré vědomosti, pravé vědomosti božské a lidské, nabízím ti, chceš-li, vybrati med můj. Nebude pak pochybností pro tebe.

Twardowski.

A co mi povíš?

Scholastika.

Všecko. Odhalím ti taj pravdy. Zákony předurčení ti vysvětlím i záhadu Trojice, udělám ti dissertaci o dědičném hříchu, a nežli projdeš moje premisse, bude jitro a smutná noc tvé duše naplní se světlem. (Nové klepání.)

Twardowski.

Vejděte!

(Vejde paní Mystika, oděná v bílou řizu, obličeje sladkého a unylého.)

Mystika.

Slyšela jsem, že někdo v této jizbě hledá pravdu; já jediná mohu ji bloudícím smrtelníkům poskytnouti. Chceš-li, svěř se mi a spasím tě.

Twardowski.

Kdo jsi, paní?

Mystika.

Jsem moře, odkud všecko jde a kam se všecko vrací. Mám klíče k studni vesmíru. Svěř se mi a spasím tebe. (Spatři Scholastiku.) Té neposlouchej, to je holý, planý rozum, z jeho

vět bysi se dříve zbláznil, pro samé dělení a odstiňování pojmů ztratíš pojem a srdce tvé zůstane prázdné jako houba, z které vodu vymačkali.

Scholastika (s hněvným okem na Mystiku).

Jen té se nesvěřuj! Zamotá tě v sítě své k nebi obrácenýma očima, oplete tě svojím tajným úsměvem, na rtech má samá slova, z nichž ani Aristoteles by nesestavil moudrého závěru. Je to nevěstka citu, za kterou se stydím a již proklínám.

Twardowski.

A přece vlastní sestra tvoje. Matka vaše, věčná Moudrost, stejně vás obě položila do kolébky, udělané ze dřeva stromu poznání.

Mystika.

Já jí rovněž nenávidím; zapřela cit a chce nadsmyslné pojmouti rozumem. Jezdí na samých protimluvech Moře moje nemá za to břehu, ponoř se v ně a budeš plakat slzy radosti a božského ukojení. V objetí sestry mé scvrkneš se na školometa a rozumáře, v mých loktech omladneš, tam otupí se všecky smysly tvoje, mnou se zostří a probudí, dám tobě dvojí vidění.

Scholastika.

Já zbystřím soud tvůj, budeš nahlédati ve skutečnost, budeš člověkem.

Mystika.

Příroda ti bude sestrou, budeš duchem, s duchy na roveň tě postavím, uvidíš.

Scholastika.

Ty lžeš, slibuješ mátohy a klamy!

Mystika.

Kdo volal tě sem, on jest můj; vidím v jeho tváři, jak žíznivý jest pravdy.

(Spěchá k Twardowskému a chce se mu vrhnouti do náruče, Scholastika jí v tom chce zabránit a vrazí do sebe, v tom vybuchne oběma z čela plamen, vyletí stropem a obě zmizí. Tam, kde stály, leží na zemi dvě knížky vázané v pergamen. Jedna má na hřbetě zlatem vyryto »Výtah Sumy«, druhá »Imitatio Jesu Christi«. V tom vejde ďábel, zvedne obě a podá je Twardowskému.)

Ďábel (zpívá).

Dvě malé knížky neúhledné,
a co již bláznů splodily,
a věky celé v noci ve dne
jen lidstvo za nos vodily!

Twardowski.

Jsi v dobrém humoru.

Ďábel.

Ač nemám k tomu právě příčiny: toto století jest nudné.

Twardowski.

Proć se ti nelíbí?

Ďábel.

Prosím tě, každý rozumuje a chytni takového filosofujícího klacka a podívej se mu do kotrby, co tam najdeš? — Červa! Nic víc.

Twardowski.

Nač mně to vyčítáš — mohu za to, že jest údělem lidstva pochybnost?

Ďábel.

Toho tvého červa již ti z mozku vystrnadím.

Chvili ticho, ďábel sedne v lenošku proti Twardowskému, který převrací listy obou knih a v obou najednou čte.)

Twardowski.

Kde je tedy pravda?

Ďábel.

Viděl's plamen její, když vrazily do sebe ty dvě staré ochechule, než jsem přišel? Ale co vám lidem pravda? To, co se vám líbí, co vám lahodí. Každý si udělá svou pravdu jako svého boha. Záleží na tom, jak se kdo dívá na svět. Svýma očima nevidíš mnoho, máš

vždy potřebu brejlí. Můžeš si vždycky volit, jaké sám chceš. Jedny jsou ze skla růžového a zmenšují na věcech nepříjemnou jich stranu, můžeš býti šťasten s nimi, druhé jsou ze skla tmavého a zvětšují, co první zmenšují, můžeš býti s nimi také šťasten, jsi-li egoista. Moudrým však nebudeš.

Twardowski.

A kdybych přece jím chtěl býti?

Ďábel.

Pak musil bys položiti oboje na sebe a dívati se — ale k tomu nemáš síly. (Zpívá.)

V moři bludů člověk ryba
sem a tam se honící,
hledá pravdu — ale chyba!
Ďábel hodil udici.

Eh, nechme toho, pro lidi tvého druhu není pravda.

Twardowski.

Ale já chci ji vidět, chci ji obejmout!

Ďábel.

Nuž dobrá, ukážu ti ji, jak ji může jedině snésti tvé oko.

Twardowski.

Je tedy ještě něco vyššího? Jest rozkoš ještě na světě, v níž se člověk bohu podobá?

Ďábel (temně).

Jest, ale posud jsi neschopen ji pojmouti.

Twardowski.

Kde je to víno, bych se jím opil, jak sluje v řeči vyvolených?

Ďábel.

Myšlénka! — ale zatím se upokoj s ženou.

(Z daleka je slyšet hlas ranního Ave.)

*

Ke krbu láká večer tichý,
na nebi hoří roje hvězd,
a Twardowski dnes samé smíchy,
číš neustává ke rtu nést.
A ďábel skoky pitvornými
jej baví veselými šprýmy.
Tu starou sovu, jež na bidle
se houpá dávno vycpaná,
snést nechá mu na lenoch židle
a skučet smutné hossana;
myš, která běží po podlaze,
má zlatý ocas s rolničkami;
z komína trysknou bílé saze
a tančí v kruhu jiskerkami,
ba vyschlý starý kostlivec,
kdes ukradený anatomu,
se hýbá, tahá za zvonec
a dělá jak by sluha domu;

kol stěny samá zrcadla,
a z oken réva uvadlá
se vzmáhá, okny v jizbu dere,
a hrozny visí na ní steré,
a tisíc pitvor s dlouhým nosem
a v kápích barev křiklavých
hned vymačkává víno z nich,
a po girlandách slavík s kosem
si vedou jako v podletí,
když růže dřímá v poupěti.
Pak cosi v koutě zuby cení,
běh' salamandr ve plameni
a na ocase prsten měl;
jej ďábel sňal mu, v kotel vrhnul,
mhy bílý závoj s něho spěl,
jej ďábel smělou rukou strhnul,
se poklonil a takto děl:
»Jsi připraven, můj pane milý?
Dnes chystám tobě kratochvíli:
Hle, v tomto páry zrcadle
žen vděky dávno uvadlé
zas objeví se tobě svěží.
Vím, vášně vír, oř bez otěží,
již proudí každou tvojí žilou,
nuž uzříš, vyber sobě milou,
však pohledu jen — neb hrob střeží
jich půvaby a minulost,
zde obraz — jsou jen prach a kost!

A vy tam, výše máchnul rukou,
teď spusťte hudbu sladkozvukou!
A než to dořek', se všech stran
se valil hudby ocean;

v něm zněly bubny, trouby, flétny
a cymbál jásal divoce,
a píšťal roj tam kvílel četný
a basa, moře v zátoce,
tam řvala, v ciňků tisíce
tam tloukli jako povzteklí,
a housle lkaly úpíce
jak siré duše v předpeklí;
a kostroun vytáh' z lýtka svého
hnát zažloutlý a v jeden mžik
stál blíže pultu zčernalého
a hudby té byl kapelník.

»Nuž co se líbí,« čert se ptal,
»chceš vidět krásy ideal,
výbuchy vášně titanické,
či raději krásky idyllické?«

Twardowski.

Mně idylla se protiví,
já vášni sáhl do hřívy
a divoce chci dnes noc strávit
a divoce se trochu bavit.
Co Chloe mi a Lycoris,
vše pastýřky ty nyjící
a vzdychající k měsíci,
to erotický pouze hmyz;
chci vášně sílu, vášně hnutí,
chci plamen, krev a obejmutí,
z kterého smrt se dívá v svět,
chci, aby zmije byla ret,
chci v peklo proměněné ženy;
chci furie, jež vyplašeny

do věků padly prokletí,
dnes vidět v lásky objetí.
Však nejen stíny, aby rázem
jak mlha noční padly na zem
a zmizely jak přeludy;
ty erotické obludy
chci živy vidět — mluvit musí,
chci zříti, jak svou oběť dusí
a této výkřik šílený
mi bude vínem nejvzácnějším.

Ďábel.

Vše zkusím, snad tě ukonejším.

Twardowski.

Ach, jen ne dlouhé proměny,
ty nejvíce mne při všem nudí,
že žiju, pocit ve mně budí,
a já chci býti skonejšen
ve krásný přelud, krásný sen.

Ďábel.

V tom právě bytost umění,
že život nám v sen promění,
že krátkou chvilku zapomenem
tu propast, kam se střemhlav ženem,
a proto nenávidím lidí,
již ve umění vždycky slídí
po jiném, než co patří tam,
již esthetiky suchý krám
před každým rohem vykládají

a své intence v krásu tkají,
a vlci nebo medvědi
tu prostou pravdu nevědí,
že krása sobě dostačí;
po tučném krásy koláči
morálky jazyk natahují,
vše v symboly jen obláčejí
a jako krtci ve všem rejí
a při tom usilovně chtějí,
by básně byly pro děti,
jimž lze se učit z paměti.
Vem život jak jest, v pravdě nahé,
a vykouzli mi z něho krásu
tak čistou jako poupě vlahé;
aneb mne uveď do zápasu,
kde vášeň hřmí, kde v divém plesu
řveš vichru vstříc: ó duj, ó duj!
já urvu tě jak perlu z tesů
a řeknu, ty jsi člověk můj!
Leč dosti řeči, na jich krám
dostačí řízný epigram.
ti křiklouni a hrobaři
si plijí sami do tváří.

Twardowski.

Již prosím, skonč tu dissertaci
a pusť se, smím-li prosit, v práci,
hle, kouř se v kotel zpět již vrací.

Ďábel.

Nuž tedy začnem v jeden let
a ženu tu máš uvidět,
jež byla dávných časů květ.

(Hudba stává se jemnější, příval se rozdělí a objeví se Semiramis.)

To, pane, Semiramis jest,
východu paní, hvězda hvězd,
a rodu svého vzácná čest.

Twardowski

Co na ní? Jako jiná žena,
dost tučná, přitom byla fena,
ať mluví, potom uvidím,
v co vlastně slil se kotlu dým.

(Hudba utichne.)

Semiramis.

Do Eufratu bahnitých vod hrouží
se měsíc dlouhou poutí unavený;
je chvíle ta, kdy každý stín se dlouží.
Spí město Nimroda; do kopí stráží
dav netopýrů v křivém letu vráží,
a kroky stráže hasnou bez ozvěny.

Na prahu komnat královských stín stojí:
to nejkrásnější z vojska, Asur mladý,
dnes jeho den; však raděj stál by v boji,
kde trouba hřmí a slonů stáda řádí; —
on nedovede skrotit vášeň mládí,
on ví, že hrobem jeho ten práh tady.

Jen kroků několik, jen směle zvednout
tam těžkou oponu a smrtelníka
by okem mohl zázrak krásy zhlednout;

ne jak mne viděl v bitvy vírném prachu,
ne v středu vojska v zlatohlavu, nachu,
leč jako měsíc v ložnici kdy vniká.

Chtěl střásti s duše tyto sny, leč pálí
jej u srdce a žhnou jej kolem lebi,
již rozhoď se a v plášť se těsněj halí,
již krokem rysa chodbami se dere,
jde ve stínech, na konci chodby šeré
jen modla Molocha se lačně šklebí.

U dveří stojí — jak mu srdce bije!
To srdce bláhové jej zradí jistě!
Vchod závoj dlouhý, zlatotkaný kryje.
Klek', svoje ucho ku záclonĕ schýlil
a naslouchal — teď vzdech, či snad se mýlil?
Jen spatřit mne a umřít na tom místě!

Jen jedno ruky hnutí! Trne, váhá,
však stalo se; již vidí víc než čekal,
před zrcadlem jsem stála polonahá.
Svit luny bledý odrážel se kovem
a po pleti, jež v lesku opálovém
se leskla, milence jak pohled těkal.

Jak vodopádem přes ramena slétá
vlas bok mi šlehaje, a z něho, dive!
jak labuť, lotosu jak stříbrokvětá
se vznáší koruna, prs plný kyne;
ten pouze Asur zřel, vše jiné mine,
i koral rtů i šíj i oko siné.

Jen tento útvar pln čarného kouzla,
tak ušlechtilý jak luzný tvar vásy
ho opájí; byť říza zcela sklouzla,
on viděl by jen stále ten květ krásy,
jak tmí se kolem něho černé vlasy,
jak srdce tluk svou vlnou doprovází.

Dost viděl již a chtěl se plížit zpátky,
leč oko nemohlo se odtrhnouti —
Ty svůdné linie! Ten obrys sladký!
Vše lákalo ho, dál tu báseň spřádal,
až srdce jeho divý tluk si žádal
na ňadrech mých jen chvilku spočinouti.

A nevěděl, že v mrtvém tichu noci,
kde každý dech zněl jako bouře náhlá,
tluk jeho srdce takou bušil mocí,
že rozhorlená náhle jsem se trhla
a skokem lvice na něho se vrhla
a v očích blesky hněvu v síň jej táhla.

»Jak, otroku, ti srdce divě buší!
To bídné srdce tebe prozradilo.
tys viděl, co zrak bohů pouze tuší —
Dost krásný jsi — mám s tebou soucit modly,
ty umřeš, ale dřív mi povíš podlý,
co z krásy mé tě nejvíc okouzlilo.«

»»Tvá ňadra, paní světla,«« zalkal s chvěním,
»»ty hrozny plné, ty labutě snící,
ty květy lotosu, jež polibením

*

svit luny žehná, tak mne blahem spily,
že touhou, žárem, bolem hnán, v té chvíli
bych smrt svou chtěl z nich píti jásající!««

»Nuž staň se,« pravím, a pak vážným krokem
číš chytnu zlatou, rubíny se skvoucí,
v ní trysklo víno granátovým okem,
pak z lahvičky mok jsem tak nakapala
a s úsměvem tu plnou číš mu dala,
zříc, jak ji hltal jeho pohled žhoucí.

»Chtěls z ňader mých své zatracení píti,
nuž tedy pij a věz, že tato číše,
na níž se rubín se smaragdem třpytí,
jest odlikou mých ňader, dle jich tvaru
tvar její sklenut, vlnu, sklon i čáru
mých ňader zříš v ní, stejnou zhoubou dýše!«

A všecky vlasy v zad jsem odhrnula,
o sloup se opřela, skráň kryjíc dlaní,
naň zřela jsem a brvou nepohnula;
on pohár zveď — teď ještě chvíli váhá,
však vidí stále moje ňadra nahá,
k rtům skloní číš a pije patří na ni.

Již dopil, pohár prázdný kles' mu na zem —
mdlé oko vytřeštil a v prach se zřítil,
jal svíjeti se, zaúpěl a rázem
se opět vztyčil a zas klesl znova,
pak zastřela mu oči mlha nová,
jíž jako hvězda bílý prs můj svítil.

A hrdá já jsem stála nepohnutě,
ve zraku jeho střehla žití ztrátu;
teď poslední ston z ňader zazněl dutě —
Já stála ještě, beze vrásky čelo,
když otroci dva zvedli jeho tělo
a hodili je do vln Eufratu.

(Rozplyne se. — Hudba začne znova.)

Ďábel.

Nu, jak se, smím-li ptát se, líbí,
zda našel velmožný pán chyby?

Twardowski.

Ta žena — v světě řídký host,
ta měla věru statečnost,
však trochu dlouho povídala,
a tuším, že se vychloubala.

Ďábel.

Chceš tedy vidět jinou teď;
já pokynu a páry zeď
mně rozdělí se v odpověď.

Twardowski.

To bude asi čistá smeť!

(V zrcadle páry objeví se žena Uriášova.)

Twardowski.

Ta skoro se mi líbí víc,
má pěkný vlas a hladkou líc,
ba krása to je z rajských niv,
co řekne, to jsem žádostiv.

Ďábel.

Však odpusť, vkus tvůj není pravý,
mně věru Semiramis dřív
se líbila.

Twardowski.

Jak kolem hlavy
se hustě vije závoj vlasů,
zde poprv, zdá se, vidím krásu,
ať promluví rtů jejích květ.

Ďábel.

Jak přeješ si, má stát se hned.

(Hudba ztichne.)

Bethsabe.

V ten čas, kdy vůl jha sprostiti se žádá,
zřel David král mne polonahou v lázni,
i zdálo se mu, že číš ohně prázdní,
když tuhý prs a snědá viděl záda.

Twardowski.

To věru krása, ač ne příliš mladá.

Bethsabe.

»Kde nejlítější boje zuří váda,
ať stojí Uriáš, kdy trouba zazní!«
Tak dopsal list — já před ním stála v bázni,
mé srdce v nejistotě chví se, strádá.

Twardowski.

A hlupák měl, co jeho srdce žádá.

Bethsabe.

List přečeť mně: »Chceš mojí ženou býti?«
Já padla na kolena: »Dej mu žití.«
Král strh' můj šat, v své lože vrh' mne v skoku.

Twardowski.

A za to svatého teď máme ctíti!

Bethsabe.

Když usnul ale, já jsem tiše vstala
a krále jménem list jsem podepsala
a s úsměvem jsem lehla k jeho boku.

Twardowski.

A celkem vzato dobře's udělala.

(hudba začne znova.)

Ta líbí se mi, žel, že parou stinnou,
nuž prosím, z páry utvoř ženu jinou.

Ďábel.

To těší mne, nuž, k nové radosti
máš jinou míti dle své libosti!

(V zrcadle páry zjeví se Lesbie. Hudba utichne.)

Lesbie.

S modrého nebe padá večer šerý
a mládež jde se koupat do Tibery;
viz, kterak tmou ta nahá těla svítí,
jsou září, než se zlaté hvězdy vznítí.
Již slavík zapěl, keř se pohnul tmavý,
a Cicero, ten moudrý, holohlavý,
již s Manliem si nalil pohár pátý
a upřímným se stával vínem vzňatý
a k němu blíž se sklonil s šepotáním
a nevěděl, že v stromech stojím za ním
a pravil: »Věř mi, Clodie mám dosti,
mne nudí již a doma mrzutosti,
a hlavní věc, již Metellus se vrátí,
stát volá mne, čas přešel již, si hráti.«
Co zbylo mi, květ dýchal a pták jásal
a moře plamenů mi v srdce střásal,
já prchla v sad, byl divoký a stmělý:
já běžela a zřela, kterak bělí
se koupající temnem údy nahé,
mé oči byly nyjící a vlahé,
pás povolil a dolů spadla říza.
Jak na jaře se z břízy řine míza,
mé tekly slzy — skok, já v řece byla
a jedno tělo jsem si vylovila,
to nejkrasší z těch hvězd ve vlnách tmavých.
Té noci spal na vrkočích mých plavých,
že Catull byl, to já jsem nevěděla.
Teď do věčnosti tak bych spat s ním chtěla.

Twardowski.

To trochu smutně zní a elegicky.

Ďábel.

Však lásky konec bývá taký vždycky.

Twardowski.

Dost hezká to a příjemná je žena,
však Bethsabe mně líbila se víc.
Co Catull mi a Cicero, to pěna,
již nesfouk' čas, leč pro mne skoro nic.
Ta žena má jen cenu literární,
ač závistivě skoro připouštím,
že hoši bývali to asi švarní,
jimž lásky svojí vystrojila šprým,
a nedivím se, že se Catull zbláznil:
číš poesie svoji plamennou
jí rozlil po těch plných ramenou,
na ňadrech lásky marnotratně prázdnil,
však žena na konci jest jako žena,
hni páry oponou — mě baví změna.

(Hudba utichne. — V páře objeví se obraz Herodiady.)

Twardowski.

Ta líbí se mi ze všech nejvíce,
jí z očí plápolá vztek tygřice,
to vášeň zosobněná, to je hněv,
to nenávist, nuž, koruno ty děv,
své tajemství mi bez rozpaků zjev!

Ďábel.

Ta žena veliká je, taký plod
se v každé podjeseni nečesá,
tou chlubiti se může pekla rod,

toť Lucifera první maitressa,
a mně jen musíš, brachu, děkovat,
že vidíš ji tu in natura stát.

Herodias.

Za doby mé, ve vášně víru stálém
byl pro mne pustý, prázdný Jerusalem,
těch hejsků vír již nestačil mi víc,
to děti, bezvousá jich byla líc.

Já snila velikého z lesa muže,
byť třeba oděn v medvědí byl kůže,
však sílu vlka v pažích musil mít,
a proroka hněv, před nímž chví se lid.

Mne bavil v kalu lidstva pravdy mstitel,
jej vedli kol a děli: »To Jan Křtitel!«
Muž divoký, vous hustý měl i vlas,
a kůže zvířecí prs kryla mu i pás.

Já řekla sobě: »Tento, tento pouze,
ten divoch, obr, dostačí mé touze!«
A šla jsem za nimi, jej ve žalář
hned vrhli — v snu jsem zřela jeho tvář.

Být musí mým! Já pouze v něm jsem žila,
já do města šla, stráže podplatila,
před okna jeho mříží stála jsem
a dívala se k němu s úžasem.

Jej lákala a svlékala své šaty
a spouštěla vlas vlnivý a zlatý,
leč vždycky odvrátil se vážný, tich,
na vzdechy mé děl drsně: »Ty jsi hřích!«

Vše nadarmo. Vztek rozpálil mne v muce,
já ku králi šla a spínajíc ruce
jsem vztek svůj vlila v tance běsný rej,
a při tom stále, stále zřela jej.

»Co poroučíš,« děl král, »to má se státi,
chci, co si zvolíš, v oběť tobě dáti.«
Já chtěla mít své lásky mstitele
a řekla chladně: »Hlavu Křtitele!«

Twardowski.

Ó zjeve stůj a v mhu se nerozplývej,
tu píseň Sireny mi dále zpívej!
Tys žena, jaké nám je potřebí,
když tebe zřím, mně zdá se o nebi.

(Zjev zmizí.)

Ďábel.

Nu, nejsem mistr ve svém umění?

Twardowski.

Jen škoda, že se v mhu vždy promění,
a člověk lačný s mozkem blázna
se chytá fantomů a prázdna.

Ďábel.

Tvá odpověď, ta vždy je rázná.

Twardowski.

Ta měla sílu, vášně žár,
blesk v oku, těla kyprý tvar.

Ďábel.

A přec to byl jen mlhy cár!
Co ještě chceš snad viděti,
kyň, bleskem k tobě přiletí.

Twardowski.

Chci vidět Evu, matku lidí,
jež na svět vnesla prokletí.

Ďábel.

Zde třeba mnoho nákladu
a potom — jiný tady řídí
to zjevení — já ve své moci
mám pouze, ukázat ti Evu
ve lítosti a nebes hněvu,
ve pokoře a po pádu,
tu ubohou, jak bloudí nocí
a úpí — tvorstva záhadu.

Twardowski.

Já chci ji ale vidět v ráji,
tu spanilou a kvetoucí,
jak podávala v lidstva máji
prs Kainu žitím kynoucí.

Ďábel.

Kain nebyl, brachu, její syn,
hoch Lilithy, plod otce vin,
však Evu chceš-li přece zřít,
jak řek' jsem, rač se spokojit.

Twardowski.

Když jinak nelze — má to být.

(V páře zjeví se obraz Evy. Jest oděná v kůže zvířecí, bídu a strasť má v obličeji, dlouhé, šedivé vlasy splývají jí až na zem; pláče hořce.)

Twardowski.

Ať mluví pouze slovo jedno!

Ďábel.

Ta mluví více mlčením
než slovy může celý svět,
ta odpovídá úpěním:
Jsi dítě hříchu, ztracen, klet,
a dědic útrap, muk a běd!

(Obraz se rozplyne.)

Twardowski.

Mně smutno, teskno je a bědno.

(Divoce k ďáblu.)

Ó lotře ty a kejklíři,
jenž proměňuješ v chlubnou masku
vše, co mně mozkem zavíří,

lžeš pravdu, nadšení a lásku,
ó duše zrádná, upíří,
když člověk život prohýří,
ty odpovídáš na otázku
tím, lidskosti že přerveš pásku
a vysmíváš se — styď se, styď,
anebo lépe, již se kliď
v klín pekla, jež tě vyplilo
Ty všeho žití mohylo!
Ach Evo, Evo děkuju ti
za šedivý tvůj dlouhý vlas,
za slzy, jež jak perly svítí
na okraji tvých šedých řas,
jsem člověk, syn tvůj, cítím zas!
V tu bídu, v kterou uvrženi
zde zápasíme hříchem tvým,
já nechci množit kletby znění,
jež před Bohem je prach a dým,
já spíše volám: »Sladká vino,
jíž člověku byl odňat ráj,
buď vítáno mi pravdy víno,
v mé mysli, myšlénko, teď zraj.
Chci zápasiti jako jiní,
chci trpět a chci bojovat,
má bolest — je mé dobrodiní,
jsem spasitel — kde byl jsem kat.
A mizerná ty chamradino,
jak mohlas mne jen oklamat!«

(Chytí co mu do ruky padne a mlátí do všeho, co mu do ruky přijde. — Všecko mizí v mlze.)

Ďábel (na střeše.

A já se dále budu smát!

VII.

Slza.

Co se mračíš? přece dosti
vína měl jsi na vybranou,
a to děvče dnešní noci,
tuším, bylo ještě pannou!

Duchové z všech živlů říše
byli včera tvými hosty,
nebes výš ti dala hvězdy,
moře tůň své všecky skvosty.

A tvá touha stále roste
nesplněna, neskojena;
nestačí ti výhra v kartech,
plný džbán a kyprá žena.

To sám Bůh by tobě sloužil,
umění mé vyčerpáno,
za tvou duši malichernou
věru, to je příliš dáno!

Co chceš zase? Jesti lépe
rozmazleným sloužit dětem!«
Twardowski svou hlavu vztyčil: —
»»Co chci? Dnes chci letět světem!««

»Letět světem? Dobrý nápad!
Nuže rychle má se státi.
Vidíš mrak ten na obzoru?
to svůj plášť zřím větrem vláti!

Letí ke mně! letí ke mně!
Vyhoupni se rychle vzhůru!
Já již stojím. Chyť se pláště!
a teď v chmuru, do azuru!«

Twardowski se vyhoup' na plášť,
Satan chyt' jej kolem pasu
a již v mračno hřměli letem
s mhou a větry do zápasu.

Letí jako vloček sněhu,
letí jako květu pýří,
plášť jich mračny jen se mihne
jako křídlo netopýří.

Letí mlhou, letí výše
nad údolí, vsi a nivy,
až kolem nich rozvlnil se
hvězd roj divý, skotačivý.

»»Což ty hvězdy!«« Twardowski děl,
»»níže leť, chci lidi vidět!««
»Chceš-li — ale nevím věru,
zdaž se nebude pán stydět!

Nebo noc je« — A tu při tom
šklebí se ďas pohrdavě...
»»Níž!«« Twardowski zahřmí znova.
»Nad městem jsme nyní právě.«

Rázem loď jich klesla níže;
v jarní mlze čerstvě padlé
Twardowski zřel život města
všecko jako ve zrcadle.

Viděl sály plné lidí
v sterých světel bujném plání,
i též krčmu kde nad číší
sám se truchlý piják sklání.

Viděl, jak se valí zlato
z rukou hráčů na hromady,
i též, kterak v chladné jizbě
chudé děti hynou hlady.

Viděl hanbu, na kobercích
jak se válí celá nahá,
i též dívku, která v slzách
živůtek svůj strhnout váhá.

Ale jejich vzdušný koráb
proč se náhle v letu staví?
»Proč si velmožný pán vzdychnul,
smím se ptát, co tak ho baví?«

»»Dále, ďase! rychle dále,««
Twardowski tu zahřmí vztekle,
»»co zřím, to by zatřáslo mnou
i v nejhlubším sedmém pekle.

Nuže hleď! Tam jizbu chudou
v mlze oko rozeznává,
děti klečí, matka noční
modlitbu jim předříkává.

Nevidíš ty smavé tváře?
Neslyšíš ty dětské hlasy?
Matko! Druhdy na dobrou noc
mně též křížkem žehnala jsi!

Dále, ďáble!«« — »Nelze dále,
nelze, pane, cos nás tíží,
čím to, že náš plášť se stále
k oné chýži více níží?«

»»Dále, ďáble, rychle dále!
mně to srdce drtí, láme!««
»Cos nám vadí — plášť náš klesá . . .
Hola! rychle! již to máme.

Věru hloupost! snadno mohla
uvésti nás na záhubu,
vy jste plakal, slza vaše
uchytla se na obrubu.

A ty slzy — mají váhu . . .
níž nás táhla neustále,
sfouk' jsem ji — jak hvězda letí . . .«
A zas hřměli mraky dále!

---

*

VIII.

Banda Januszova.

Bídná krčma v lese na hranicích ruskopolských. Vichr, déšť a sníh. Na peci leží veliký černý kocour, spí. Za stolem sedí u plných džbánů Twardowski a ďábel. Oba mají šat zámožných šlechticů polských.

Ďábel.

Dost pobádal jsem tebe k veselí
a často řek' jsem ti již, příteli,
že trojí věc nám sluncem plane v žití:
krev révy, když se v zlaté číši třpytí,
pak sličné ženy nahé objetí
a v posled oř, s nímž vichrům v zápětí
na rtech svých píseň světem můžeš hřímat,
myšlénce roven světy obejímat;
a největších tu slastí trojici
jsem poskyt' již tvé duši truchlící,
a marno vše, ty stále věšíš hlavu;
snad literáta na konci, chceš, slávu
bych získal ti? Jen to si nepřej, brachu,
dřív utop duši v révy tmavém nachu,
ba kdybys nebyl dávno duší svojí
již ďáblu zapsán, řek' bych tobě hned,
bys učinil to, než bys ruku zveď
po věnci tom, jehož i ďas se bojí.

Nuž zjasni tvář, jen vychyl v chřtán tu břečku,
a zatop jejím rmutem tužeb smečku,
jež cestou mučí tě i v posteli.
Či nestačím víc tobě, příteli?
Rci všecko jen, máš ještě přání snad,
já nevzpomněl, vždyť musíš míti hlad.
He, hola, hospodo . . .

Twardowski.

Jen nech je spát.
Co přál bych si, to nevím věru sám,
jen jedno cítím, že jest všecko klam,
co umění tvé důvtipně mi líčí,
že za vším zhouba jen a podvod klíčí,
že zdání vše jest v zdobné pravdy masce;
však masku strhnu-li, hned děsný blud
se na mne šklebí, popel, troud a rmut
a nicota. Chceš v klín mne vrhnout lásce
a vykouzlíš mi ženu, anděla,
jíž duše hned by v náruč letěla;
jak socha antická jest její tělo,
já cítím, jak by sladce se to mřelo
na ňader jejích jemných poupatech,
já cítím její vůni, její dech,
a blázen blažen přelud objímám,
ve chvíli blaha zmizí v bezdno tmám
vždy půvab její, který jen mne lákal.
A já bych šílil a jak dítě plakal!
Jak dotknu se jí, prsy nádherné
hned sklesnou na dva měchy příšerné,
bok plný splaskne, zlatý vlas se zcuchá
a v kloubech vrzá jen kost stehna suchá
a něha očí v záští plameny

se promění, na rukou kůže svraská,
šat špičatými zvedán koleny
se plíhá jen, bezzubá dáseň mlaská,
se nutíc darmo v úsměv studený.
To kletba děsná tvého umění,
že požitek se v hnus hned promění,
že, co dřív hřálo, ihned potom studí.
Jdi, nech mne být, mne celý ten žert nudí.

Ďábel.

To, příteli, věř, není mojí vinou,
že krásné ženy v náruči ti hynou,
já dělám jen, co vůle tvá mi káže,
tvůj otrok jsem a poslušné tvé páže
Proč přeludy jen přilákat si dáváš,
jak hidalgo do vzduchu mečem máváš,
jenž myslí, delibáb že rozseká,
však přelud pták jest, který nečeká,
on v proměnu se řítí z proměny.
Tys objímat chtěl samé Heleny,
na hrudi tvé spát měla Kleopatra
a Semiramis, a ta jiná chátra
těch dávno zpráchnivělých mumií.
Dost na tom, na chvíli že ožijí
mým uměním, však v prach se sřítí hned,
jak dotkne se jich ruka člověčí.
Já často říkal, líbej živý ret,
vše darmo, tebe nikdo nezléčí,
svou fantasií v školských knihách těkáš,
a když jsi zklamán — pak se na mne vztekáš
Nu, všim' jsi sobě ženy krčmáře,
moh' pohlédnouti jsi jí do tváře!
Můž' ovšem stará být as k třicíti,

však na udici lásky v tomto stáří,
jak víš, se ženy nejlíp zachytí
a s vnadami též lépe hospodaří,
a žena krčmáře je sličná dost.

Twardowski.

Já nejsem pes, jenž každou hryže kost.

Ďábel.

Však obraz pudlíka se na tě hodí,
jenž v městě denně po ulicích chodí,
se zastaví před krámem uzenáře
a touhou nyje, čumák noří v páře
a vůně opíjí se lahodou,
co zatím druzi jeho na chodníku
na tučnou kost se vrhnou v běsném křiku,
již hodil kdosi z okna náhodou.
Ó brachu, nech ty luzné nevěsty,
ať z pyramid, ať z Athen zašlých rumů,
džbán pozvedni a zaplaš každou dumu,
beř s chutí, co ti padne do cesty!
Od Heleny ku krčmářově ženě,
toť trochu sice příliš smělý skok,
leč život káže podrobit se změně,
dnes v liliích spát, zítra v hrubém seně,
to ostatní jest stejné, prs i bok.

Venku ozve se štěkání psa, potom otvírání vrat a rachot klíčů, do jizby vejde polský žid s rancem a žebrající kapucín; žena krčmářova svítí jim loučí.

Kapucín.

Buď Bohu chvála, že jsem pod střechou,
a dobrý večer, pane velmožný,
v té slotě nejlepší jest útěchou
pec teplá, na níž starý kocour přede.

Ďábel.

A hezká žena, muži nábožný.

Kapucín.

To posoudit vám, páni, nechám rád.

Twardowski.

Zdá se, tvůj žert mu dobře pod vous jede.

Žid.

Snad páni dovolí též přisednout,
je zima — jaký div, mám notný hlad.

Ďábel.

Žid kapucína dobrý kamarád,
to v dvojím různém šatě podvod jeden,
když pravím lež, tu nechci ďábel slout.

Kapucín.

Jen zázrakem tím sněhem byl jsem veden.

Žid.

Tak Sibiř není zlá jak letos leden,
hej, hospodo, hej, něco na zub sem!

Kapucín.

Mně vodku neb polívku s česnekem.

Ďábel.

Již včera tady byli jsme den celý
a krmníka tu právě zabíjeli:
snad chutnal by vám pěkný kousek z kýty
neb upečená v zlato jelítka?

Žid.

To špatný žert.

Kapucín.

A pak je pátek dnes.

Twardowski.

Zde nepostačí tato námitka.
Jste po cestě a náboženské city
když brání vám, zde páter pod kapucí
vám ochotně můž' dáti absoluci.

Ďábel.

To neškodí si hodit z kopýtka.

Žid.

Tak hluboko bych přece nerad kles',
bych vepřové jeď proti předpisu;
jen vodku zatím, chleba kus a sýra.

Twardowski.

Nu, což se nedá obejíti víra?
To jíte, co vám dá se na mísu;
což kdybyste nedostal vůbec nic
a musil sníst i špejly s jitrnic?

Žid.

Bůh svědek můj, že radš bych umřel hlady.

Kapucín.

Dík Bohu přec, již aspoň vodka tady.

Žena krčmářova přináši chléb, sýr a vodku a staví to před hosty na stůl.

Ďábel (k Twardowskému).

Nu, lhal jsem? pohleď, jak je ztepilá,
jak louče zář ji zlatem polila,
pod režnou košilí jak ňadra její
se mocně dmou a touhou lásky chvějí,
a hnědých vlasů kadeř zbloudilá
skráň oblétá jí letem motýla!
Stín kadeře jí ve obličej padá,
jej louče světlo plaší na chvíli,
teď v důlek malé brady stín se skládá,
teď splašen zas až k ňadrům dolů sjel,
kde pod řízou as plně rozvily
se ňader kalichy jí nad úběl;
jak zlata krůpěj kmitá jiskra očí
v té tůni jejich hluboké a šedé,
tvé vášně křídlo jednou jak se smočí,
víc nezabudeš kadeře té hnědé,
snít budeš věčně tomto o vrkoči.
Jen přitoč se, a košile jí sjede
a odhalí ti — ale co to dím —
již rameno se vybavilo z pout
a oslňuje oko leskem svým.
Kým nedoveď by tento obraz hnout?

Hleď kapucína, jak v své zbožné víře
jen jedním okem šilhá do talíře
a dál a dále půvab její stíhá,
ba jistě v duchu jí i sukně zdvíhá,
a žid má jistě mozek na ruby,
kus sýra přimrz' jemu u huby,
však chceš-li ty, tvou ona bude jistě,
kdy, v který čas a na kterém chceš místě.

Twardowski.

Ta žena věru není všední zjev,
však nudno mi a chladná jest má krev.

Ďábel.

Jsi k nevystání, řekl bych, jdi k čertu!
Když tedy nechceš kůstky užit sám,
snad zasměješ se nevinnému žertu:
tu společnost zde pobláznit chuť mám,
je ukázat, jak bez masky jsou, všecky,
pod jejich vousem zvířecí a dětský
jak pud se hlásí ihned k svému právu,
když dáma »slušnost« odvrátí svou hlavu,
jak chtivost špoulí zrak i jejich pysk,
a modlou jich jen vášeň jest a zisk.

Twardowski.

To ukázat chceš? to již dávno znám
a k tomu ďábla nemám zapotřebí.

Ďábel.

Již nevím, jaké škvory nosíš v lebi,
což smíchu odvykls a vtipu hrám?

Twardowski.

Co libo, dělej, jenom, jsi-li ďas,
to udělej, bych necítil víc čas!

Ďábel.

Čas, prázdné slovo, pouhá utopie,
číš, mohu za to, co do ní pán vlije?
Stín, mohu za to, že pán přes něj padne?
Květ, vina má, že pánu v ruce svadne?
Teď každý slaboch, v lidstva valném poli
jenž snětivý jest, otrávený klas,
svých tužeb míč, svých frásí ozvuk holý,
když klesá, jenom obviňuje čas.
Ty, jsi-li muž, jenž ve prach šlape mdlobu,
čas udělej si, utvoř svoji dobu!
Ty větru kaž, ať dle tvé vůle duje!

Twardowski.

Aj, také jednou pán přec deklamuje;
toť směšné jest, když ďábel pathetický!

Ďábel.

A ještě směšnější, když člověk lidský!
Však bijme v jinou strunu varyta,
hej, hospodo, sem šunku, jelita
a vodky džbán, dej všecko, co máš v sklepě!

(K Twardowskému:)

Teď uvidíš, jak potancují slepě
jak krysy za kusem shnilého špeku.

(K hostům:)

Hoj, pánové, jste dneska mými hosty,
vím, že můj kvas tu bude trochu sprostý,
však doufám, co dá krčma dnes,
že vezmete a že vám půjde k vděku.

(K židovi:)

Nu příteli, zde jitrnice, jez
a přiznej se přec jednou ke člověku,
jenž v tobě spoután předsudků jest lanem,
nuž strhni je, buď jednou přec svým pánem.

(Šeptem ke kapucínovi:)

A hospodská — jen nechte zdráhání,
na dnešní noc je jistě k zadání,
vám ručím za to, včera jsem s ní spal.
Vy muže, příteli, byste se bál?
Ó nechte jen, ten starosti má jiné.

Žid.

Ó věřte, těžce mi to od úst plyne,
však předpisy — já nesmím, nemohu.

(Ukazuje na kapucína.)

Kapucín.

Rád vzal bych tuto malou zálohu
na dobré skutky, jež mám v žití knize,
však nelze mi (na žida) před tím — a v této říze.

Twardowski.

Nu nenutím vás, kde spád, tečevoda,
nuž nechme toho, samo se to podá.

(Venku ozve se štěkání, jest slyšet otvírání dveří, stlumený hovor: do světnice vejde hospodský a Janusz, loupežník. Tento vida hosty zastaví se na prahu. Hospodský jde mu vstříc, zatím vcházejí jiní z družiny Januszovy, prohlížeji cizince a zasedají za druhý stůl. Hospodská je obsluhuje a pak odejde.)

Hospodský.

Nu zdařilo se, byl to řádný lup?

Janusz.

Já říkal, bys nikoho na nocleh
dnes nebral, to nás může prozraditi:
však tvrdohlavý jsi a hloupý trup,
mám chuť z kořisti nedat ti ni chlup.

Hospodský.

Jim odříc' bylo těžké po čertech.
Jsou šlechtici, zdají se možni býti;
ten (ukazuje na ďábla) stále na opasek tluče
a dělá tady veselého pána.

Janusz.

Jich vina, když se nedočkají rána;

(k družině)

teď, hoši, k pití jak dřív k práci ruče!

(k hospodskému)

Já na starost si vezmu ptáčky oba,
a příhodná jak objeví se doba,
již promluviti s nimi dovedu;

(k družině)

teď v přátelskou si sednem besedu —

(k stolu, kde sedí Twardowski, ďábel, žid a kapucín)

snad páni přisednouti dovolí.

Ďábel.

Dle libosti; v tom světa údolí,
kde s velikými stále jdou v boj skrovní,
dík nebesům, že aspoň v tom jsme rovni,
když sejdeme se, díky náhodě,
při notné žízni někde v hospodě.

Kapucín (k Twardowskému).

To v divné jsme se octli společnosti.

Žid (rovněž).

Mně hrůza věru proniká až kosti.

Ďábel (rovněž).

Jen bav se vždycky podle okolnosti.
V tom vězí celá moudrost života,
a šlechta stejně jako holota
ti k obojímu podá látky dosti;
dnes plamenné pít Christi lacrymae
a zítra vodku k smradlavému sýru
a v obém najít, po čem toužíme:
toť pravá moudrost v celém světa víru.
Mně aspoň společnost ta vítána,
na chlapích obou ukážu ti záhy,
jak vypadá z nich každý, když je nahý,
jak pejsy tomu, tomu sutana
jsou pouze bídnou, mělkou zástěrou,
jíž bídu svoji kryje veškerou.
Ten jistě lehne k ženě krčmářově,
a ten se ještě chytí jelita,
a oba naperou se dosyta,

když nebude jen plát jim do tváře
ta otázka, z níž každý strach má hned,
zda smím, co asi řekne tomu svět?

(K bandě Januszově:)

Vy, doufám, asi dovolíte, páni,
bych ku vašemu tady přivítání
pár kousků proveď směšných, veselých!
Jsem umělec — již v tom, mám stále hlad,
jsem, čemu tak se říká, akrobat,
ku smíchu osten duší nesmělých.
Po namáhání, jež jste zkusili,
se pobaviti slušně na chvíli,
to svědčí každému, v tom ovlaha,
a k strávení to dobře pomáhá.

(Vstoupí do prostřed jizby.)

Já řek' bych, volte sami, na čem as
mám dokázati svoje umění,
leč lhostejno — to pranic nezmění
v mém programu, vám nezkřiví se vlas
a uvidíte věci podivné,
z vás žádný ani bradou nekývne
a bude oslem v chvilce té, co o něm
si pomyslím to; jestli nelíbí
se osel někomu, pak bude koněm,
však pražádné v tom nemám pochyby,
že ať se co chce tady namane,
vždy hlupák byl a hlupák zůstane!
Já, pánové, to již mám neštěstí,
že na hodinách lidské hlouposti
jsem bdělá rafij, která s úzkostí
krok za krokem svou kořist stopuje,

nad spícím uklání se k pelesti
a bdícímu i přes nos hopkuje;

(přikročí k peci, kde spí kocour)

a každý z lidí jak ten kocour jest,
spí klidně v lenosti své plášti měkkém,
myšlénky jeho plné rosy, hvězd,
vše tkáno teplem, lahodou a vděkem,

(vytáhne ucho kocourovi, který dále klidně spí)

však hleďte — (vytáhne mu druhé ucho) hleďte,
roztomilí páni,
ten hlupák dále dřímá, bez ustání,
on neví, co je život, co je čas,
bych zatahal jej třeba za ocas!

(vytáhne ocas kocourovi, který stále klidně spí)

A dále, vytáhnu mu ještě nohu,
on stále spí v své dumě blažené,
a druhou, třetí, ano vše, co mohu,
hle, již to není ani kocour víc, (učiní tak)
i srst mu stáhnu — již to pouhé nic,
stín kostry jen to z kůže stažené,
však dále na peci to klímá posud,
to, páni, člověk jest (ukazuje na kocoura)
a to (ukáže na sebe) jest osud!
Však nežli osud, mohu ještě více,
on boří jen a ničí, do třetice,
já umím zničené zas oživit.

(Vezme láhev se stolu.)

Sem ucho, ocas, měj zas sluch i cit,
sem noha, ku běhu měj rychlost starou,
sem kůže z hřbetu a sem očí svit,
buď tvorem zas a vzplaň svou silou jarou!

(Nastrkal všecko do láhve a ucpal zátkou.)

Jak v láhvi té kocoura všecky údy,
tak v pravejci též druhdy dřímal svět,
měl život být, však nevěděl jen, kudy
by života duch v spoustu jeho slet':
tu začlo první žití, zárod, velké tření,
a v pravejci vám začal divný ruch,
sil vzbuzených tu zápas, boj a vření,
my říkáme: »Buď světlo!« že děl Bůh.

(Zapálí láhev, tato vybuchne silnou ranou, živý kocour vyletí oknem provázen deštěm ohnivých jisker.)

Tak, páni, povstal svět; kdo nevěří,
co vypravoval jsem vám této chvíle,
ten s nerozumem svým se hašteří,
jenž jako kocour sedí mu teď v týle.

(Každý z bandy Januszovy se obrátí, velký kocour sedí mu v týle a divě svítí očima. Ďábel se vrátil zatím k Twardowskému.)

Kde kapucín je? čichá pečeni,
syn pravý církve nikdy nelení.

(Chytí sklenici vodky a vypije ji jedním douškem; pro sebe:)

Dvakrát tři je šest,
sysel v díře jest
vodou zatopen,
nemůže z ní ven.

(K loupežníkům, kteří sedí přemoženi:)

Nu, pánové, proč této obludy
se nezbavíte, zatřeste jen hlavou!
Tak naše chimery a přeludy
též sedí na nás — třeste, silou dravou
je strhněte — vy jste mi panáci,

pod kocourem se každý potácí
a setřásti jej dolů nedovede,
z vás každý s tím i v tůni pekla sjede,
vy loupežníci? — Vy jste bídáci!

(K Twardowskému:)

Teď pojď, jak ctný mnich sobě asi vede:
jen přímo po těch schůdkách nahoru,
kde hospodský má tajnou komoru.

(Odejde s Twardowským, svítě mu na cestu; za chvíli se vrátí, smíchem se za břich popadaje. Chvíle té použil žid a pustil se do jelit a vepřoviny.)

de vidíš celou lidskou ničemnost,
jak ohlodává pouze svoji kost,
a mravné že to sluje u lidí,
co vlastně nikdy nikdo nevidí!
Ten kapucín, jenž zde se křižoval,
ten neviděn si dobře pochutnává,
zde žid se nad vepřovou smiloval,
až hustá jemu teče přes vous šťáva:
v těch obou vidíš tady lidstvo celé
a jeho krásnou velkou morálku:
Jen jednej, co chceš, jak chceš, jednej směle,
jen dopis v pravou strč vždy obálku,
a mravným budeš tenkrát u lidí,
když nemravnost tvou nikdo nevidí!

(Několik výstřelů za hospodou, štěkání psů a hlasy.)

Stráž přichází, já nemám chutě
se s hraničáky nyní fechtovat,
teď oba mějme krásnou vlastnost rtutě
a pomysleme sebe retovat:
zde chyť můj plášť a půjdem za kocourem.

*

(K loupežníkům:)

Nu střeste přece ten svůj kletý sen,
ať hrozněji vám není vyplněn.

(K židovi:)

Nu, chutnalo, zavání trochu mourem,
však neškodí, vím, že ti bylo manou.

(Uklání se všem.)

To další vyřiďte si! Na shledanou!

(Oba vyletí na plášti oknem.)

IX.

Donna Lukrecie.

Buď zdrávo moře! Jak to dávno již,
co's pro mne lyru svoji rozehrálo,
a perel svojich přeplněnou číš
mi v pozdrav jásající ve tvář hnalo,
že nevím dosud, co to po ní hrálo,
zda vlny tvé, či vroucí moje slzy.
Já nemyslil, že uzřím tě tak brzy!
V snech často slýchám tvoje bouření
a vyskočím a blažen myslím ještě,
že o má okna tříštíš vln svých deště
a chceš provázet moje nadšení
tou nekonečnou melodií vzdoru
a jásotu a výskotu, sta chorů
jak ďasů s anděly by bylo v sporu.
Však po tvých vlnách že provázet budu
tak brzy svého zoufalého reka,
v tvou věčnou činnost jeho stápět nudu,
v tvou síň, do níž svůj purpur slunce svléká,
již lampy věčné, hvězdy osvěcují,
to nevěděl jsem, dítě snů, v nichž pluji,
ni včera ještě. Proto zdrávo buď!

Jak delfína, jenž v tvoje čisté vlny
hned pohrouží a hned pozvedá hruď,
můj zpěv zkolíbej v souzvuk čaruplný!
Tak jistě Twardowski tě nepozdravil,
když poprv s ďáblem po tobě se plavil.

Benátky tonou v ranní mlhy moři,
jak zlaté jehly hroty stěžňů hoří,
a po lanoví kapky vody v mlze
se houpají a hrají jako slze:
sta lodí jako racků zástupy
se tlačí v němém sboru kolem Marka,
jen časem odtrhne se od tlupy
dál zarejdujíc malá, černá barka
a vesly hrajíc zvolna v mlze mizí,
za sebou rýhu jako stříbro ryzí.
Ta hustá mlha právě přišla vhod
těm našim větroplavcům, kteří s výše
na plášti ďábla jako černý bod
se nesli, jeseně jak lupen tiše.
Nad spícím městem nyní spolu stáli.
Zde jejich hovoru jest zbytek malý:

Twardowski.

Nu konečně! Však jel's dost pomalu,
toť Benátky, ta snů mých vidina!
V ranního světla mírném opálu
jak zaskvívá se moře hladina,
ji sotva vzruší loďka veslující,
jak motýle let plachý děcko spící.

Ó dómy, mosty, paláce a věže,
nad vámi takto těkat bez otěže,
to smrtelníka příliš krásný sen,
by dlouho trval sotva vyplněn!

Ďábel.

Nuž dvorně z koše svého nadšení
měˇs do úst strčil hezky plnou lžíci.
Nech město spící, lodě veslující,
a pomoz spíš, jak v toto víření,
jež na rialtu probouzí se právě,
nám slétnouti jest, aby vzbouření
tam nevzbudil náš příchod neobvyklý
v těch kramářův a plavců tupém davě.
Já zřím ty blázny, jak by strachem křikli,
sta kříži žehnali se ze svých prámů,
by tryskem utíkali v stín svých chrámů
a kněží pak by přišli ve průvodu
hned zažehnati kletou moře vodu,
jak velká rada polekaná celá,
a komor olověných střecha těžká
by z čista jasna nové hosty měla.
Teď třeba něco nového si stkáti,
bys pevnou nohou na břehu moh' státi,
neb chátra zde jest příliš pověrčivá.

Twardowski.

Pro příliš rozumu ti málo zbývá;
moh's klidně v noci přistat do Benátek
a nám i jiným uspořiti zmatek.

Ďábel.

Pak nebyl by pán toho divadla
zřel přenádherné krásy velkolepé;

tak bývá to, čím koho jiný tepe,
sám zavinil; však hleď, jak upadla
loď naše příliš vzdušná, příliš nízko,
že nad lodí těch blbců tíhne blízko
a snad jim mozky v tupých lebkách motá.
Však počkejte jen! Brzy hezká nota
vám zahraje v sluch, tu jste nečekali.
Hleď, Twardowski, cíp mého pláště malý
já spustím, aby šlehl do stožáru.

Twardowski.

Co činíš, stožár stojí v jednom žáru,
již chytá loď, slyš křik a divou vřavu!

Ďábel.

To právě chtěl jsem; my teď v toho davu
se zmatek snadno hračkou přimísíme.
Hleď, kterak vhod nám stožár silně dýme,
v ten černý kouř po plášti svém se s plesem
jak čarodějky po koštěti snesem.
Jen haste! Trochu ohně, nevídáno!
Je pán již dole? Dobře! Vykonáno!

*

(Na střeše chrámu sv. Marka. Hvězdná noc.)

Twardowski.

Již třetí den, co v Benátkách jsem host,
a upřímně ti řeknu, mám jich dost.
Tys nedovedl zkojit moje choutky,
pár chytrých kněží — ostatní jen loutky.

ten dože, jenž se stínu svého leká,
ta luza, která na cizince čeká,
by stáhla je za každý výklad prázdný!
A umělci — já nesnesu ty blázny,
z nichž každý leží v obrazů svých kráse
a jako páv sám sebou nadýmá se
a myslí, že když Karel Tizianu
kdys podal štětec z vděčné úsluhy,
jim z nebes výše velký Pán všech pánů
své anděle měl dávat za sluhy;
pár nevěstek, holubů legiony,
jak všady v noci klid a ve dne shony,
dav ničemů, kteří jsou ve dne spáči,
a zlodějů dav, již jsou prodavači,
třpyt minulosti, zbledlé památky,
toť celá sláva, toť jsou Benátky!

Ďábel.

Chceš dokonce je opustit?

Twardowski.

Ba skoro mi tak radí cit.

Ďábel.

To chybuješ; jít z Benátek
a nepoznati krásy vděk,
do níž sta očí jen se vpíjí?
Já myslím sličnou Lukrecii.

Twardowski.

Tu dámu znáti nemám čest,
ta pro mne holé jméno jest.

Ďábel.

Jí dože klečí u nohou,
papežský legat kardinál
ten s nebe měsíc by jí sňal
i hvězdy s celou oblohou:
kdo šlechtic, po ní v taji vzdychá,
a každý miluje ji zticha.
Však je to také krásná žena,
pleť její neví, co je změna,
a rozvlněný zlatý vlas
plá nad jantar a nad topas.

Twardowski.

Teď ty se stáváš poetou!
Leč co s tou sběří prokletou,
mně brzy žena — jako žena.

Ďábel.

Leč ze všech ta jest vyvolená.

Twardowski.

Nuž chci ti věřit, ale spěš,
ať chytře k ní mne uvedeš.

Ďábel.

To státi se má ještě dnes,
neb dože dává velký ples,
a ty jsi též u něho hostem;
ten ples nám k tomu bude mostem.

Twardowski.

Já hostem býti dožete?
Co blábolíš — v tom šatu prostém?

Ďábel.

Jen poslechni a z poupěte
tvých pochyb bude plná růže,
než večer v půlnoc rozkvěte.

(Zpívá:)

»Květ rosu hledá, žena muže...«
Ta stará píseň odvěká
vždy baví znova člověka.

Nuž já to všecko zařídím,
já druh jsem tvůj, ty's pánem mým,
já přivedu též Lukrecii,
pak teprv uzříš poesii
a chloubu celých Benátek;
vše ženy — proti ní jsou štěrk,
já chvátám šat ti vyhledati,
bys obstál čestně na plesu,
a v kapse pro ni přinesu
na seznámenou — vzácný šperk.
Mám zatím čest ti s bohem dáti!

Twardowski.

Ty erotické eskapády
již nemají víc pro mne vnady.

*

Velký osvícený sál u dožete, tichá hudba, tlupy dam a pánů v maškarním obleku i bez něho se procházejí sálem, sluhové roznášejí vína a lahůdky.

Legat.

Já, prosím, vždycky bez rozpaků
se přidržuju pouze raků,
rak pro mne má tak zvláštní vděk.

Markýz.

Toť symbol, leze nazpátek.

Legat.

Aj, pane markýzi, ten vtip
se mohl podařit vám líp;
leč rak má kardinálský plášť,
mně důstojnosť mou připomíná:
však stranou pusťme všecku zašť
a zapijme ji douškem vína.

Markýz.

Já žertoval jsem, má se stát.
Kde o číš jde, tam vždy jsem rád.

Jeden z desíti.

Ples nádherný již rozvinuje
své duhy pestré po sálech,
na vlnách tónů všecko pluje
a víno tryská v pokálech:
brillanty v krásných vlasech hoří

a safír nyje na šíjích,
v hedvábí šumu jako v moři
se ztrácí vtip a žert a smích.
Toť jediné je život pravý.

Hraběnka k markýzovi.

Dnes nechtěla jsem do zábavy;
jsem bez muže, tož bez pomoci.

Markýz.

Já nahraditi chci vám všecko.

Hraběnka (klepne jej vějířem).

Počkejte aspoň po půlnoci
vy nedočkavé, malé děcko.

Vyslanec.

Co pravda — pravda, taký ples,
toť vlastně je můj úřad celý,
šat kavalíra řády skvělý
se může ukázati dnes,
a rozum a vtip diplomata
lze pokojně do kapsy strčit.

Mladý šlechtic.

Hle, tu se mihla a tam chvátá,
za portieru chci se skrčit,
jak půjde kolem, uvidí mne,
a přece jednou si mne všimne.

Legat.

Dnes celé jsou tu Benátky.

Markýz.

Toť jako scéna z pohádky.

Legat.

Však koruna má přijít všeho,
tož magnát z kraje dalekého,
kde vládne mráz, kde samý led:
sem přijel a byl u dožete,
ten pozval jej a věru hned
zde musí býti.

Markýz.

Jak, co rcete?
Kýs medvěd polský přišel k nám?
Nuž tož se na něj podíváme
a zdvořile jej uvítáme,
cos takového vzácná věc
a stojí vždy za podívanou.

(Ruch po sále.)

Markýz.

Tam kráčí — hlele, vizte přec,
brillanty na šatech mu planou,
na čapce třapec nad třapec,
se perlami skví mlečná dráha,
od hlavy jemu k patě sahá

déšť rubínů, ten celé doly
nového světa sebou nosí,
a čapky jeho na vrcholi
hle, démant jako vejce pštrosí!

Legat (otvírá ústa).

Já musím nazpět k rakům svým,
neb dobře-li to uvážím,
já slyšel, čím dál na sever
že lidé také více jedí,
a nad sta jeho hadrů, per,
a brillantů co na nich sedí,
mně milejší je mořský rak,
nechť leze třeba naopak.

(Odejde.)

Twardowski s ďáblem vystoupí; vše před nimi ustupuje. Twardowski má šat přepychem oslňující, ďábel jednoduchý černý šat španělský, oba dlouhé kordy.

Twardowski.

Nuž tady bychom, brachu, byli.

Ďábel.

Zde nebudeš mít dlouhou chvíli.

Twardowski.

Nuž tedy, kde ten div tvůj jest?

Ďábel.

Dá čekat na se, na mou čest!
Pojď, zatím prohlídnem si hosty.

Twardowski.

Já nemiluju dlouhé posty
ni u žen, ani u jídla. (Zajdou.)

Hraběnka (táhne markýza).

Ba je tu, já ji zahlídla;
to urážka, to skandál děsný.

Markýz.

Kdo — koho — kde?

Legat (se vrací od buffetu).

Mně vzduch tu těsný,
neb já ji viděl, pane, též,
a na můj klobouk, nedím lež.

Jeden z desíti.

Že tady jest, to věru mýlka!

Hraběnka.

Ba nyní tomu malá chvilka,
kde kolem mne se mihla právě
a změřila mne pohrdavě,
jak řekla by, viz v této době
a tady jsem já rovna tobě.

Markýz.

Kdo ale — prosím, o kom řeč?

Legat.

To zráda jest a klamná léč!
Sem pozvat donnu Lukrecii,
toť šílenstvím zvu, utopií!

Všickni.

Jak, Lukrecie tady jest?

Legat.

Kde ctnost je?

Hraběnka.

Stud?

Markýz.

A kde je čest?

Legat.

Jdu dožeti dát o tom zvěst!

Vystoupí donna Lukrecie v bohatém šatě, za ní ďábel s Twardowsským.

Lukrecie.

Ó pomsto sladká, komu děkovati
za vlídné toto bájné pozvání?

Ďábel.

Zde, smím-li vaším otrokem se zváti,
ten pán, jenž tu se dvorně uklání,
on dožeti byl dneska představen,
být vaší známostí chce oblažen.

Twardowski (se uklání).

To nejkrasší byl mého žití sen.

Vejde hlučně sbor dam a pánů, všecko sundává masky a staví se kol Lukrecie.

Dože.

Kdo přivedl sem tuto dámu?

(Ticho.)

Kdo zná ji a kdo se k ní hlásí?

(Ticho.)

Legat,

Toť věru paní vzácné krásy;
však nikdy jsem ji v Marka chrámu,
ač pamět mám, přec neviděl.

Lukrecie.

Ó nestoudnost těch vašich čel!
Pan legat na své říze zářící
má od vlasů mých ještě tkanici!

Markýz.

Ó drzost, kdo je dáma tato?

Lukrecie (ukazuje na náramek).

Což nezná markýz víc to zlato?

Hraběnka.

Ty podvodníku!

Dože.

Konec již.
Kdo je ta dáma?

Lukrecie (k dožeti).

Nevidíš?
Či oslepl jsi přes den snad?
Však včera ještě mojich vnad
jsi lépe viděl nach a sníh.

Dože.

Já vídím, plesu hovor ztich'.
Kdo odvede tu dámu odsud?

(Ticho, nikdo se nehýbe, každý zří rozpačitě pod sebe.)

Legat (v taji).

Co nechtěl čert!

Markýz (taktéž).

Co nechtěl osud!

Hraběnka.

Jak skončí tato trapná scena?

Jeden z desíti.

Však po čertech to smělá žena.

Dože,

Než vyvedou ji sluhové,
já ptám se ještě naposled,
kdo vyvede tu dámu ven?
Ať vystoupí, se ozve hned.

Legat.

Ach, hrůza!

Markýz.

Ticho hrobové...

Vystoupí Twardowski, ukloní se před dožetem.

Já! (podá Lukrecii rámě a odvádí ji).

Lukrecie (směje se).

Všem, pánové, (s důrazem) všem sladký sen!

Ďábel.

Nu, tohle bylo kapitální.

Legat.

Já hlad mám z toho bestiální.

*

Ulice. Twardowski vchází do bytu Lukrecie, v tom přiskočí k němu ďábel a zatahá jej za plášť.

Twardowski.

Co chceš?

Ďábel.

Tvá Lukrecie jest ti nevěrná, ukazuje kopyto.

Twardowski.

Ty lžeš!

Ďábel.

Jsi u ní celou noc, viď; piješ z její sklenice a vždy tě před půlnocí schvátí dřímota: — v tom nakape ti do poháru, pak vstane, stáhne oponu a vedle se baví se starou svou společností: legat, markýz, dože atd.

Twardowski.

Peklo! Vidím, že čas jest, abych nechal Benátek. Neměl jsem tě poslouchat a vydržet; je to docela všední žena. Louže pozlacená sluncem.

Ďábel.

Nu a hodláš mlčet?

Twardowski.

Ne, přísně zakročím: dnes ještě odjedeme. Ukážu jim jejich bídu a podlost.

Ďábel.

Tys přec jen zkažený mravokárce. Pěknou tedy zábavu! (Zmizí.)

Twardowski.

I ona mne klame. Co to povídal kdysi ten démon o perle v kalu? Jen chvíli se mihla, padla někam ke dnu a já lokám plnými doušky bláto. Oh, hanba, hanba, cítím je v hrdle. Jak jsi mne zklamala, lásko! A mohlo něco býti

z té bytosti! Královská postava a šíj nádherná, ale škoda, perla padla ke dnu a zbylo bláto. Napij se ho ještě pro dnešek, ubožáku, ale pak obrátíme loď po větru jiném. (Vejde do domu.)

*

(Skvostná síň v bytu donny Lukrecie. Vše dýše přepychem pozdní renaissance, množství palem, lastur a nádob se zlatými rybkami na stojanech. V zadu bohatá opona, vedoucí do alkovny; je shrnuta. Vejde legat a markýz; šeptem hovoří.)

Legat.

To byl bych nikdy nevěřil,
jak tento chlap se bíti umí,
jak blázen člověk trne, čumí,
tu máš a již tě udeřil;
pět soubojů měl od večera
a poslední si odbyl včera,
a všech šest bylo raněno;
čert dal mu sílu za věno!

Markýz.

Však hlupák je to první třídy.

Legat.

Jen tiše, snad již usnul přec
ten roztoužený milenec;
má Lukrecie s ním dost bídy,
jak asi ve snu těžce chrápá!

Markýz.

Však platí, a ví kam se sápá!

Rozhrne se opona, vystoupí donna Lukrecie v nočním obleku a klade prst na ústa.)

Spí, — já jsem mohla umřít nudou.
Teď páni snad se bavit budou,
tam vedle osvětlený sál,
jen, prosím, račte směle dál;
též dože přijde, jistě slíbil.

Markýz.

To hřích by byl, ten aby chybil.

(Vejde dože v přestrojení.)

Dože.

Dnes Lukrecie na smíření
nás vítá, pěkné pohostění.
Co stalo se, buď zapomníno,
když v číších hoří rudé víno
a zrcadlící v něm se šíj
dí k pijákovi: pij a pij!

Markýz.

Pan dože v dobrém humoru.

Dože.

Vy, šelmo, měl bych komoru
vám přichystat, vy z donny přízně
jste vypích' mne —

Legat.

A z mojí trýzně
si pranic nikdo nedělá;
mne ještě žádná nechtěla,
a proto vždycky za útěchu
jsem ku svým rakům dal se v spěchu.

Markýz.

Vy odpouštíte, paní milá?

Lukrecie (podává jim ruce)

Já dávno všem již odpustila,
co severní ten blázen nudit
mne začal svojí litanií.

Dože.

V tom poznávám zas Lukrecii. (Obejme ji.)

Legat.

Tu Madonnu, pro kterou žiji.
(Políbí jí nedbalky.)

Markýz.

Tu vílu, perlu, poesii! (Vezme ji kol pasu.)

Legat.

Však nežli půjdeme dále v sál,
já viděti bych sobě přál,
jak spí ten medvěd od severu.

Dože.

To dobrý nápad na mou věru.

Lukrecie.

Však nebezpečný —

Lože.

Myslím, není,
a byť byl, stojí věru za to.

Legat (zvedá oponu).

Chci viděti jej, kterak v snění
ty démanty a perly válí
se po podlaze, to vše zlato . . .

Markýz.

Mne zvědavosti plamen pálí.

Lukrecie.

Já rozhrnu tu oponu.

Legat.

Ó růže v nebes záhonu!

(Lukrecie zvedne oponu a vyděšena couvne zpět: všickni poděšeni couvají. V lenošce sedí Twardowski proměněn v bídného, polonahého a otrhaného žebráka. Je pokryt špínou a hnisem, vedle něho berla a mošna. Vstane zvolna a vezme hůl i mošnu; vážně se rozhlíží kol.)

Twardowski.

Zde vidíte v tom zrcadle
své mládí smutně uvadlé.

(Plivne Lukrecii v tvář.)

To platí tobě, milostnice.

(Hůl a mošnu hodí dožeti pod nohy.)

To odkazuji republice!

(Odchází vzpřímen vážným krokem. Páni se mlčky rozejdou.)

Lukrecie (klesne zdrcena na pohovku).

Ten zničil mne; co platen krásy vděk?
Co zbývá mi, než prchnout z Benátek?

(Zakryje si obličej rukama.)

X.

Shnilé duše.

K zemi se noc ukláněla,
nejdřív sedla na hor čela,
v stíny své je zahalila,
pak se v údol řekou lila,
sem tam nechala svým šatem
kmitnout hvězdu bledým zlatem,
na měsíce žluté rohy
mhy cár zavěsila mnohý.
Pozdní večer v listopadu
vystrčil svou sivou bradu,
v níž se třáslo listí svadlé,
zhlížel se vln ve zrcadle.

Za té smutné, pozdní chvíle
u své »kazatelny« milé
Twardowski v své ztracen dumy
poslouchal, jak listí šumí.
V skály vyhlodaném klínu,
roven z dáli keře stínu
ďábel seděl, jeho sluha,
pozoruje svého druha.

»Co tě zase trudí, hochu?
Jsi snad filosofem trochu?
Neb co horší, kam s tím copem,
stal jsi se snad — filantropem?
V metafysiku se noře
snad jsi našel nové moře,
v němž tvé »já« co rybka slepá
v síti tvých se pochyb třepá?
Nejsi ještě přesvědčený,
mimo víno, mimo ženy
jiného že není taje,
ostatní že klam a báje?

»»Ty mne klameš, bídný chlape,««
Twardowski se divě sápe,
»»co je pravdou — to mi tajíš,
a co mluvíš — to jen bájíš.
Po mém boku vždycky se mnou
všeho zříš jen stránku temnou,
co jen chceš mi ukazuješ,
kam jen chceš svým pláštěm pluješ.
Chceš-li se mnou pokoj míti,
pravdy prs mi podej píti,
ale sám chci z něho ssáti,
vesmíru v dno nahlédati,
v božský půvab nemá jiný
strkat prsty plné špíny.
Sem plášť! zřít chci lidským zrakem,
co je skryto za oblakem!««

»Zde jest!« pravil ďábel hbitě,
»jednej s ním však ostražitě,
kostelních nech věže hroty,
s větrem toč se vždy dle noty,

a co kolem tebe letí
na křídlech neb na koštěti,
nech dál fičet na své dráze,
jinak ti to přijde draze!
Co ty budeš s větry lítat,
místo blesku mlhu chytat,
zlaté hvězdy ohledávat,
do čtyř úhlů světa mávat
jako herec pathetický,
já se hodlám bavit lidsky:
Vím o kůstce, hebká líčka,
černý vlas má židovička,
dali jsme si, přijde jistě,
rendezvous na pěkném místě.
Dobrou noc, můj sladký pane,
zde můj plášť!«

A s ramen kane
pekla zmetku divných tvarů
plášť pln děr a plný cárů.
Sotva dopaď, ďábel zmizel.
S pláštěm Twardowski měl svizel,
zamotal se v jeho řasy
až proklínal všecky ďasy.
Však jen zaklel do třetice,
plášť se zvedal víc a více,
jako list, jak smetí, pýří,
vysoko již větrem víří.

Mlha — mlha — mlha sama!
Svět mu zmizel pod nohama,
na ššedlé jen mračen strži
bledých pár hvězd sjezd svůj drží.

Vlasatice s dlouhým chvostem
pod oblaků černým mostem
padá v tůň — jak muška letla,
muškou vichřice ji smetla.
Dál v zenitu trochu křivý
měsíc šklebí se a civí,
kolem něho bledé páry
skupily se v divné tvary.

Prázdno — ticho — nikde vření,
všecko jako po vymření!

»»Kde jste? kde jste, zdroje žití,
žízním! žízním, dejte pití!««

V prázdno padá jeho slovo.
Jako oko Kyklopovo
rudý měsíc jen mhou bliká
na směšného smrtelníka.

»»Kde jste, živly, v jaké sluji
vaše tajné síly snují
světa ruch a hyb a žití? —
Pravdu! Světlo! Dejte píti!
Duchu stajen v ohni, rose,
jímž svět pevný na své ose
zavěšen jak pavouk v síti:
Pravdu! Světlo! Dej mi píti!««

V prázdno padá jeho klení,
boha nikde není, není.
Mrakem, rovno černé kouli,
cos jen k němu blíž se choulí,

koule roste, čím je bližší
Twardowski vzdech těžký slyší,
koule dvě teď rozeznává,
jedna tělo, druhá hlava.
Pláštěm svým hned zarejduje,
k netvoře té blíže pluje,
křikne: »»Stůj mi ďábla jménem!««

»Na zdar! bratře, kam se ženem?«
zahovoří ona hlava.

»»Škoda, že noc tak je tmavá!««
Oba stojí proti sobě.

»Kdo jsi, kam jdeš v této době?«

»»Já chtěl totéž ptát se tebe!««

Twardowski mách' rukou v nebe,
hvězda slétla mírným plamem
na jeho prst drahokamem.
Při té její pěkné záři
viděli si tváří v tváři,
malý diblík pitvořivý
Twardowskému v oči civí.

»»Dobře, brachu, jsme tě chytli,
ale pověz, co máš v pytli,
jenž ti přes bedra se klátí,
div že můžeš jít a státi?«« —

»Vyzvědač? Aj, hádej trochu,
ale moudře, milý kmochu!«

»Co to, blázne, může býti,
tam přec nemáš taje žití;
velké světa zdroje, páky
výš se skryjí nad oblaky,
malému jak ty jsi čertu
svěří se jen něco k žertu.
Co tam neseš? Snad pár copů
na hlavy těch lidských skopů,
paruky na bláznů lebky,
filosofů staré trepky,
trosky divadelních kytek,
vatu na pár tuctů lýtek,
akta, jimiž odsoudili
básníka ke dlouhé chvíli,
žezla, meče, jabko říšské
aneb škapulíře mnišské,
řádů a hvězd plné putny,
uniformy, třapce, kutny,
klobouky snad kardinálské
nebo hole admirálské,
staré mince, bronzy, kruhy,
popelnice, hadry, stuhy,
jež zakopáš ze svévole
archeologu kams v pole?
Pověz, co v tom pytli skrýváš?««

»Hádej!«

»»Zas tu notu zpíváš...««

»Nuže věz to,« — čert děl suše,
v tomto pytli nesu duše;
ano, duše pochlebníků,
mrzáku a trpaslíků,
darmochlebů, bláznů, hlupců,
šejdířů a svatokupců,
rozumářů, kritikářů,
duše oslů, hňupů, lhářů,
pedantů a školometů,
bab, co žijí pro klevetu,
šosáků a hejsků, loutek,
starých panen smilných choutek,
kněžourů a vydřiduchů!«

»»Divnou píseň mému uchu
zpíváš, řek' bych: blázníš, hochu,
a když to ne, lžeš mi trochu.
Duše lidská! ukaž mi ji,
žije teď a hned zas míjí,
pouhý dech to, van, stín prázdný,
jdižiž, čerte, mezi blázny!««

»Chceš ji vidět, hleď tu v letu
letí kol nás troska světů!«

Čert ji za roh skály chytil,
kotrmelcem v ní se sřítil,
a Twardowski s proklínáním
do tmy rovněž skočil za ním,
sedli pustém ve výmolu;
čert sňal rychle pytel dolů,

zatřásl jím, sáh tam rukou.
Jako mouchy křídly tlukou
cos tam znělo — vytáh' v dlani
malou dušku. K popukání!

Ubohá ta malá duška
byla jako scvrklá hruška,
podvázaná ústa malá
neustále skloňovala.

»»Kdo to?«« —

»Brusič, pozor dává,
slova stále přistřihává,
infinitiv s genitivem
jsou mu větším než svět divem,
jak se hláska k hlásce skládá
větší div než Iliada.
Tak se světem postrkuje,
všecky knihy očmuchuje,
slovíčky, jež stále sbírá,
mní, že drží všehomíra!
Směšný chlap to!«

Čert jej stiskl,
chudáček ten smutně piskl,
čert jej hodil do pytlíku,
jinou duši vytáh' v mžiku.

»Jiný kos to, poznáš záhy,
pro vous nezříš tváří tahy,

demagog to, vůdce lidu,
stále vidí jeho bídu,
jeho plný kalich žluče,
on jen kleje, pěstí tluče,
panáčkuje se svým sklíčkem!«

»»Do pytle s tím výtečníčkem,
mrzká duše!««

V sluji stinnou
pro duši sáh' ďábel jinou.

»Haha, to je teprv pravý,
kritikus to plný slávy,
jeho Pegasus je fráze,
vše chce míti v rovnováze,
jenom tiše, vlastenecky,
frásí těch má plné necky;
jinak snese dosti puchu,
jen když v národním je duchu.
Takto řádí v písemnictví,
provádí své tajtrlictví,
strážce cudu, metla bludu
národu je pro ostudu!«

»»Jinou duši!««

Co to kvičí?
Malá duška trpasličí,
půl je žába, půl je ráček,
sotva břišku stačí fráček,
na němž řádů déšť je pravý.
»»Kdo to?««

*

S šklebem ďábel praví
a dá duši notný štilec:
»To je, brachu — odrodilec.
Co mu národ, jeho bída,
on jen plné hrnce hlídá,
vlast mu fráze a k ní láska.

V žití dělá břichopáska,
má, jak vidíš, velké břicho,
ale v ňadrech — poslyš — ticho,
po srdci tam není stopy!«
a čert chlapa zpátky stopí.

»›Dále, dále, znám tu chasu,
jinou!‹« Twardowski děl k ďasu.

»Chceš zřít ve tvář prospěcháři?
Tomu se vždy všecko daří,«
a čert vytáh malou duši,
měla dlouhé oslí uši,
výraz v tváři apatický.
»V světě ta jen bere vždycky,
za výdělkem stále spěchá,
koleno si vrtat nechá,
pro groš, který všady hledá,
trpícímu mrvy nedá,
obraz, báseň jsou jí k smíchu,
při tom po uši v svou pýchu
zabořená, bezohledná,
bídná, tupá, směšně bědná,
jen svůj mamon v nitru hostí,

obraz bídné prostřednosti,
kam se celé lidstvo řítí!«
»»Dosti, víc již nechci zříti,
znaven jsem tím, ale rci mi,
kamo s těmi ztracenými,
nač s tím lidstva podlým brakem
lítáš tady nad oblakem?««

»Tak se točí kolo světa;
smrt dnes bídné duše smetá
v ten svůj pytel, v oddech krátký
já je brzy hodím zpátky
mračen clonou k zemi dolů,
a v tom běd a nudy dolu
tak to neustále chodí:
bída mře a zas se rodí,
přechod věčný tak svět hlídá
a v něm stejná, věčná bída.«

Chytil pytel, přes rameno
hodil jej. »Ba, smutné věno,
nositi brak tento světem,«
a v tmě zmizel kvapným letem.

Twardowski zřel za ním chvíli:
mlhou zatím den již bílý
začal kmitat. Dolů sjeti
čas je, pokud nepřiletí
kohouta zpěv jásající.

S bolem zachmuřenou lící
Twardowski se spouštěl k zemi;
hledal pravdu, ručejemi
světla plout chtěl v božství tuše,
a co našel? — Shnilé duše!

XI.

Poslední dni Twardowského.

V Tatrách. Vysoké štíty hor zvedají se v černý sem tam skrovně ohvězdněný blankyt. V lůně hor »mořské oko«. Twardowski vyjde ze skalní sluje, má jednoduchý černý šat, vous silně prošedivělý.

Twardowski.

Já sklonil sluch svůj k tepnám přírody,
v řek zrcadlo a v jezer jasnou tůň
jsem hroužil svoje oko pátrající,
v báň prahor vryl se jako slepý krt,
vše nadarmo; je hluchá příroda
a odpovídat nechce člověku.
Kdo trpí ale, cítí nejvíce
to ticho hrobové, tu lhostejnost!
Nuž, mám-li tedy býti opuštěn
a zvykat zvolna na to větší ticho,
na opuštěnost mnohem děsnější,
za hrobem prahu jež nás očekává,
tož hory srázné, věštky kryté mhou,
vy přijměte mne v kruh svůj vyhnance!
Dost lidí mám i pestré bídy jich,
teď píti chci ze zdroje samoty,
a jestli pro mne zřídlo poznání
své neotevře proudy blažívé,

pak míru zdroj mi aspoň svlaží ret.
Jak vážná je ta noc, jde přes hory,
jen lehce jejich čel se dotýká,
dál vlekouc lem své hvězdotkané řízy,
a »mořské oko« svítí z hlubiny
a k nebeskému oku, blankytu,
výš dívá se tak v tklivé důvěře,
jak jedna duše v nich by sídlila.
Zda zahojí se tady rány mé?
Jdu jak ta noc a stopy nenechám.

(Zajde do jeskyně.)

*

Jiná nižší část hor, středem rozházených skal valí se divoký ručej, nad ním chví se jako třtina lavka, Twardowski na břehu sedí na kamenu, ďábel jako horal stojí za ním, v ruce má sekeru.

Ďábel.

Tys mudrcem teď, hezké zaměstnání,
tak střežiti své duše hloupý sen,
svět ať se láme, bortí, pachtí, shání,
ty v klidu seděti chceš nerušen;
když bouřně duje vítr událostí,
ty úžej stáhneš lenosti své župan,
blíž ke krbu, jenž mile tebe hostí,
na dumách blouznivce se kolíbáš,
a lidstva lán nechť zkrvácen a zdupán,
tys drzý dost, že sebe, darmochleba,
nazýváš při tom lidstva věž a stráž.
Ve sladké zahálce, kde činu třeba,
přebíráš filosofů pergameny
a ryješ divné runy v skalní stěny,
a z ruky mé co moh' jsi míti hned,
teď najíti chceš trapnou cestou věd.

Ty nahromadíš retort, instrumentů
a v nadutosti své se domýšlíš,
že v přírodě jen vidíš velkou plentu,
za kterou Boha ukrývá se skrýš,
kde vaří moře, skály v hráně skládá,
a z dlouhé chvíle s živly též se hádá:
ba tys tak drzý jít mu za stopou,
svých vtipů postihnout jej zátopou,
jej překvapit, na prsa kleknout jemu
a vyrvati mu věčné tajemství,
jímž ve prostoru světy volně visí,
jímž dýchá moře, tlumy hvězd se skví,
a nových planet v mhách se tvoří rysy.
Ó blázne, bys do chcíplého psa kopal,
víc užitku bys z toho nabyl snad,
zde oslní tě pravdy zářný opal
a zahyneš — tam aspoň bys měl smrad.

Twardowski.

Teď kážeš ty, my sobě role,
jak vidím, obrátili, příteli,
leč nechme toho, tam přes pole,
zápase s cesty svízely,
jde šedý kmet, kluk zvoní před ním.

Ďábel.

Chceš zasmáti se, pane milý?
Počkáme na ně, kratochvíli
si ustrojíme nevídanou,
dost životem tu hynu všedním,
nuž promluv s ním, ustoupím stranou.

(Ďábel skryje se za balvan.)

Přijde stařičký kněz, má hlavu odkrytou na krku nese Nejsvětější, před ním bosý kluk se zvoncem.

Twardowski.

Kam, otče, v takém nečase,
v těch vichrů divém zápase,
jež strhnout chtějí štíty Tater?

Ďábel (za balvanem).

Co nevidíš, že to je páter?

Kněz.

Jdu, milý pane, k nemocnému,
a těchu poslední mu nesu,
by z této poutě příkrých tesů,
kde vítr hříchu duje v nás,
svou duši pozveď k nebes plesu
a smyl s ní kal a zloby kvas.
Nuž s Bohem, věru nemám čas,
Bůh s vámi buď a chraniž vás!

Ďábel.

Teď vyvedeme něco jemu.
(Sekerou přetne lávku, která se zhroutí do kypící bystřice.

Kněz.

Kdo pomůže mně nešťastnému!
Však co jest o mne, ale tam
umírá člověk, pekla tmám
on propadne.

Twardowski.

Ne vinou tvojí.

Kněz (v úzkosti).

On v boji s hříchem neobstojí:
to smutné bude umírání
bez modlitby a pomazání.

Twardowski.

Což, dobrý otče, můžeš za to,
že proudem vzata lávka tato?
Ty k žalu nemáš příčiny,
jdi domů tich, jsi nevinný:
tu ženu tam neb toho muže
víc nevykoupíš, olej tvůj
a říkání tvé nepomůže,
kde sama chce, tam bere smrt;
a darmo na ni voláš stůj,
ať po polsku neb v latině,
když chce — již má tě na klíně;
jest člověk pouze slepý krt,
kdy její kopáč v jeho týl
se zaryje — nech litanií,
pojď, sedni tady na pahýl
a dívej se, jak vlny bijí
a rvou se v divém poskoku,
a šumí, proudí v hluboku.

Kněz.

To jiný náhled, pane, máš;
jsi těchto krajin milý host,
rád v taje hor těch nahlédáš,
já — konám jen svou povinnost,
nuž dovol, bych opustil tebe
a konal, co mi káže nebe.

(Sedne na kámen, zouvá své střevíce a vykasává talár.)

Twardowski.

Ty blázinku, ty nechceš snad
ten divý ručej přeplavat?

Kněz.

Já, milý pane, prostě věřím,
já vlnám těmto jen se svěřím
a Bůh v jich lůně studeném
mne ponese svým ramenem.

(Stoupá odhodlaně do vln.)

Twardowski.

Ó zadrž, kmete tajůplný,
tys vírou obr, srdcem dítě,
jak Krista ponesou tě vlny!
Hned pomohu ti okamžitě!
Ó šetř své vetché staré nohy,
jež lidstvu posloužily více
než mudráků všech vtip a vlohy.
Již bystřina ti šlehá v líce,
ty zhyneš — zadrž — stůj — již dost!

Kněz (stoupá hlouběji).

Je přísná moje povinnost!

Twardowski (na ďábla).

Nuž vystup rychle ze své skrýše,
na chvíli odlož k Bohu zášť,
sem s beder letavý tvůj plášť
a kněze toho vznesem' výše

přes divý ručej, úskalí,
by získal, co zde naší vinou
snad ztratil. Pospěš, do dáli!

Ďábel.

Kněz na mém plášti má snad jet?
To neviděl, to neznal svět!

Twardowski

Nuž rozpni jen tu plachtu línou.
Ty musíš! Chci tak!

Ďábel.

Poslouchám!

Twardowski vrhne se za knězem a vytáhne jej s vlnami těžce zápasícího; ďábel rozpne plášť a stoupnou naň.

Twardowski.

Jen, otče, bez bázně se drž,
nezírej dolů, jaká strž
tam zívá a se děsně šklebí,
drž Boha svého na své hrud
a oko své povznášej k nebi!

Ďábel.

Ta společnost mne nejvíc nudí.

Kněz.

Jsem v rukou Boha, co chce on,
ať stane se, vždyť život, skon,
vše v jeho věčné leží dlani.

Twardowski (zíraje dolů).

Jak v hloubce se to sváří, pere
a syčí, kypí, vře a dere,
a jako ostré jehlice
z vln hrotů trčí tisíce,
výš pláštěm, aby na ten hrot
se jak cár mlhy nenabod'!

Ďábel.

Však co je horší, nezříš dým?
Náš plášť již hoří, chytnem s ním;
to vina, že ten vetchý kmet
má s sebou svatou hostii.
Již hoříme!

Twardowski.

Tak zrychliž let!

Kněz.

Tvá milost, Bože, promíjí
všem, kteří zkoušeli tě v hříchu,
ó nedej nám tu zahynout,
nás šťastně přenes přes ten proud,
vždyť tonem' v mdlobě.

Ďábel.

Roven víchu
již hoří plášť; ve vteřině
jsme pohříženi v hlubině.
Já vyplavu — však vy — to jiná.

Kněz (žehná hostií plameny).

Tvá vůle, propasti jež spíná
a zavěšuje řetězy,
na kterých visí klenba nebe,
já, Svatý, Velký, prosím tebe,
kyň, tvoje vůle zvítězí!

(Plamen ve mžiku uhasne, plášt vzepne se výše a letí volně nad ručej i skály.)

Twardowski.

Nu, v kterou stranu letět máme?

Kněz.

Víc na pravo, tam skály láme
a žije bídně horal chudý;
zříš malou chýšku, vlepená
jest ve skal strázná temena
jak malé hnízdo vlaštovičí.
Tam nahé děti »chleba« křičí
a otec zmírá; balvanem
dnes zachvácen byl v díle svém.

Twardowski.

Nuž budeme tam v minutě,
jen, otče, stůj mi nehnutě.

Ďábel.

My letíme jak čas a sen.

Kněz.

Jsem zde. — Buď Pánbůh pochválen!

*

Noc Hvězdné nebe. Twardowski sedí na břehu „mořského oka“, pohroužen v dumy.

Twardowski.

Ten kněz mi nechce z mysli jíti,
zřím šedý vlas, zor jak mu svítí,
to nadšením, jenž za kolébku
má jiný, lepší, větší svět.
Ó blázne, bij se v chorou lebku
a styď se v duši naposled!
Co vykonal již tento kmet,
jak veliký jest před svým Bohem! —
Ký hlas to tam za skály rohem?

Hlas.

Jen dále ještě, deset kroků,
sluj vašemu se zjeví oku,
kde přebývá a s hvězdami
řeč mívá!

Hlas kněze.

Dík vám, skalami
již proberu se. S Bohem jděte!

Hlas.

Nuž opustím vás, když tak chcete.

Je slyšet vzdalující se kroky. Šustění v keřích, před Twardowským stojí kněz.

Twardowski.

Jak zabloudil jsi, otče, sem?
Co v této poušti děláš tady?

Kněz.

Ach, dobrý pane, ušetř vády,
že v myšlének tvých dumný sněm
já vcházím, stařec do porady.
Mne cosi k tobě mocí láká,
já vetchý, slabý, letem ptáka
jsem lítal přes klest, přes kamení
a nyní vidím, tvému snění
snad budu darmo překážet.

Twardowski.

Ne, otče můj; ty znáš již svět
jak já — však tuším z lepší stránky;
ten sníh, co pokrývá tvé spánky,
mi lepší dává odpověď
než hvězdná runa, skalní zeď.
Ó přej, ať v tobě čísti mohu!

Kněz.

Ó pane, obrať duši k Bohu!
A zdá se mi čas svrchovaný,
když zahojit chceš svoje rány.
Ó netaj se mi, prosím, s tím.
Tys Twardowski, já dobře vím,
a řeknu ti, já ten jsem kněz,
jenž ku oltáři tebe nes',
tě křtil — tě vyučoval v mládí,
ó poslyš, co ti stařec radí!

Twardowski (padne mu v náruč).

Ach otče, otče, možno-li?
Dík, tisícerý vezmi dík,

v mém srdci vášeň zápolí;
ó ztiš vír tuch mých a jich ryk
na jediný jen okamžik!
Rci, co se stalo s otcem mým?

Kněz.

V blázinci umřel, co já vím.

Twardowski.

Ne s tím — leč s druhým, který cizí
mé matce odpustil ten hřích;
ó netaj, rci mi pravdu ryzí.
Oh byl to vzácný, hodný muž!
Že v prvním hněvu návalu
mne proklel — smazal dávno už.
A co je také kletba taká,
sám osud žití o skálu
nás otlouká a za oblaka
když zvědavý zrak upíráme,
jen prázdné nic tam nalézáme.

Kněz.

Zas hlodá tebe pochyb had!
Ó kterak bych tě smířil rád
se světa během, s všehomírem,
tvou hruď naplnil oním mírem,
jímž dýchal dům váš rodný, milý
a celé jeho okolí;
ach, cítíš blaho dětských chvílí,
ach, slyšíš šumět topoly?
Tvá matka hladí tvoje vlasy . . .

Twardowski.

Leč otec můj — co dělá asi?

Kněz.

Jsi statečným? Nuž, pravdu slyš.
Když vrhnul jsi se v světa vír,
chtě najít štěstí, zlato, mír,
tvůj otec volil cestu jinou.
Chtěl spasit národ, vznést jej výš,
mu vrátit dávnou otců slávu
a pomoci mu k jeho právu.
Šel do Varšavy, v jiných tlum
se vmísil stejně smýšlejících,
a brzy zaplál bouře šum,
a krev již tekla po ulicích.
A času duch ten zavál prudce
a smetl je jak smetí, chmýř,
je jali, utrápili v muce,
neb zavezli je na Sibiř!

Twardowski.

A mého otce mezi nimi.
Ó blázne, blázne, kde jsi byl!
Ty s nevěstkami prodajnými
jsi hejřil, líbal se a pil,
a to jmenuješ, že jsi žil!
Ty kněži vetchý, šedovlasý,
tys lidstvu sloužil roků řad,
můj otec vrh' se ve zápasy
a za otčinu život klaď,
co já jsem dělal? Marnotratně

*

vše síly ducha probíjel,
ze slámy vích si uvíjel:
ach, nyní vidím, já žil špatně!
Ach, otče, otče, kdybys věděl
jak lítost ryje v ňadrech mých,
ty s radostí bys na mne hleděl,
ať z krajů, kde je věčný sníh,
či z hvězdných luhů nebeských!

Kněz.

Ó nech ten osten lítosti
v svém srdci dále na květ klíčit
a v žeň bohatou s radostí
pak budeš ducha dále cvičit.
Tys dobrý, silné srdce máš,
a pro ten skutek jediný,
že z vod mne vyrvals hlubiny
a byl mi pevný štít a stráž,
jsi vykoupil se před Bohem.
Ó nech jen v srdci ubohém
ten nebeský dál růsti květ,
jenž anděly tam, věř, byl set!

Twardowski.

Kde otec můj? Jej uvidět,
jen jeden pohled v jeho tvář,
pak třeba zemřít! S Bohem buď!
Hleď, jitra první zlatá zář
již skaliska tam zlatí hruď
a bílý pozlacený mráček
tam pluje modrem jako ptáček,
jenž z rajských luhů náhle slet'
a zabloudil v ten prázdný svět,

a hledá nyní cestu zpět
tím nebes mořem, beze mezí.
Měj vřelý dík můj — s Bohem, knězi!
Jdu hledat otce svého; vím,
že ač mi nedal život, přece
on skutečným byl otcem mým.
Lne krůpěj ke krůpěji v řece,
jdu za otcem — chci mluvit s ním.

(Odchází do své sluje.)

Kněz

Buď s Bohem, synu, chraň tě Bůh!

Černý orel slétne se skály a zatřepe perutěmi.

Hlas.

Tys zapomněl, že zlý tu duch,
jdi hezky domů, tím se bav,
že odešel jsi odsud zdráv!

*

Holá pláň v Tatrách, kol jen rozházené kamení.

Twardowski.

Chystej své větrné koně, ještě této noci chci býti v Sibiři a viděti otce svého.

Ďábel.

To se lehce řekne, ale těžce udělá. Ostatně nenahlížím příčinu a nevidím pohnutky toho jednání. Je to nápad, rozmar, a tomu se nemusí vždy vyhovět.

Twardowski.

Co, ty odpíráš? Ano ovšem, já stárnu již. Ale to mi neodepřeš; až se vrátíme, můžeš si mne ihned třeba odnést do pekel, ale to přání mi splň.

Ďábel.

Ale vždyť nebyl ani otcem tvým.

Twardowski.

Ne ovšem přírodou, ale duchem. Dal mi vše, co ve mně dobrého, jak něžný byl k mé matce v životě, jak jí odpustil!

Ďábel.

A přece tě proklel při narození.

Twardowski.

Kdo zapřel v sobě vždy zvířecí pudy? Kdo z boje, kam nás vrhl osud, vyšel čist? Vítězní mnozí, cele čistý nikdo.

Ďábel.

Má se tedy státi; pojedeme.

Twardowski.

Ještě dnes! Ještě dnes. — A najdeme jej?

Ďábel (pokrčí rameny).

Když jeho ne, snad jeho hrob.

Twardowski.

I ten vítám a objímám. Pojďme! Pojďme!

Ďábel.

Jak vyjdou hvězdy.

*

Pláň nedozírná k obzoru se klene,
jen časem vítr přes 'ni koně žene
a sněhu vločky vzepne v chumáč bílý
a jako dítě odhozené kvílí.

Pláň nedozírná, sníh a sníh je všade,
smrt rubáš svůj na tyto kraje klade,
sníh, samý sníh a sníh a dlouhé snění,
a smrt a smrt a smrt a zapomnění.

Přes takovou pláň na větrném plášti
čert s Twardowskim — a mrzne jen to praští,
pláň nedozírná k obzoru se chýlí
a vítr jako malé dítě kvílí.

Pod nimi náhle zvonky koní v sněhu,
jak vidění se míhá to a v běhu
jen rozeznat lze bodáky a píky
kozáků, jichž kol vozu jedou šiky.

»Co je to?« Twardowski udiven ptá se.
»»Vyhnance na Sibiř to vezou zase!««
A uvnitř vozu kvil a ticho rovu,
a sněžná pláň se rovná ku příkrovu.

A Twardowski v dlaň horké čelo sklonil
a zavzdychl a žhavou slzu ronil:
»Co udělal jsi z Polsky, věčný Bože,
dal's barbarům trůn její za podnože.

Ji rozdělil jsi jako roucho Krista,
na Golgatu všech národů ta místa
jsi proměnil, kdy hynuli mí otci,
a pak's ji nechal sirou, bez pomoci!

V ty pláně, přes něž mrazný vítr dýše,
vae victis krví kam smrt na sníh píše,
tam nejlepší dal's zavézt její děti
a vnuky odsoudil jsi na prokletí!

Kde spravedlnost tvoje, velký Bože,
báň hor jich dům a kámen jejich lože,
jich modlitba — to kletba jejich cáru,
jich osud — smrt, jich budoucnost je v zmaru.

Tys dal jim věštce, z tvojí zřítelnice
jak slzy padly, ale darmo — více
lid neslyší jich, mezi lačné supy
kles' hrdliček pláč a v jich spárech úpí!«

Tak Twardowski si stýská zadumaný,
však z druhé tam se povoz blíží strany,
je celý jako utkán z bílé páry,
v něm divných míhají se lidí tvary.

Jej táhnou za křídla dva andělové,
tlum jiných kolem vozu v mraku plove,
a uvnitř sedí bledé, vyschlé stíny,
jimž slza v oku ztuhla na rubíny.

»Co tento povoz?« Twardowski se táže.
»»To vezou andělové, nebe stráže,
tak duše k nebi, jež již dotrpěly
a vyhnanství již pohár pily celý.««

A Twardowski se zachvěl v divné muce
a roztáh' z pláště k vozu obě ruce:
»Můj otec zdali sedí mezi nimi,
skloň plášť« — a stalo se, skrz mlhy dýmy,

Jež padala a na něho se kladla,
zřel otce ve voze, tvář hořem schladlá,
na rukou řetěz a u nohou kouli,
se k vozu stěně jako mroucí choulí.

To kolem všecko přešlo jako snění.
A Twardowski křik': »Otče, odpuštění!
Slyš, dítě tvé tě volá, slyš má slova!«
Vše zmizelo, jen peruť andělova

Se podél vozu mihla těžkým vzduchem,
jenž zachvíval se tichým, tajným ruchem,
pláň nedozírná ztrácela se v mlze,
v sníh Twardowského žhavé tekly slze.

*

Sprostá vesnická krčma. Twardowski sedí za stolem a čte v knize.

Hospodská.

Snad byste šel tam nahoru,
máť nejlepší on komoru
a úpí, teskně naříká
a bohatým se zdá být, pane.

Twardowski.

Mne věru víc se dotýká,
co trpí, než čím platit může;
nuž pojď, ukaž mi toho muže.

Hospodská.

To jistě bude šlechtic, tkané
má zlatem límce u fraku,
a klobouk s prýmy trojhranný,
a jeho kůň měl čabraku,
pad' chudák mezi loupežníky
a zbili jej, byl bezbranný,
a teď tu úpí ubožák. (Ohlédne se.)
Ach, Bože, — či mne klame zrak!
to on, již zdá se, že jest zdráv,
a směje se — buď nebi dík!

(Ďábel stojí na prahu v obleku, jak jej popisovala hospodská.)

Ďábel.

Bys neřek', znám já dobrý mrav,
jsem tady již.

Twardowski.

A k čemu, cháme?

Ďábel.

Já doufám, že se vyrovnáme.
Již písně vyčerpána látka
a dělej, odbudem' to zkrátka,
ta krčma, brachu, sluje Řím
v pekelné řeči: Již jsi mým!
Na střeše výři, kulichové
se slétají ti zvonit hrana,
ves na nohou, tví prošli dnové,
nuž pojď, to bude podívaná!

Twardowski (trpce).

Tys dost se o to postaral,
by rozchod se mi lehkým stal.
(K sobě.)
Leč kam to moje síla spěje,
co v duši mojí se to děje,
ký strach mne jímá najednou
před propastí tou bezednou?
Mám náhle umřít jako jiný,
mám stín být jako jiné stíny
a muky pekla jsou-li přec?

Mám ležet v truhle kostlivec,
na sobě čtyři sáhy hlíny
a duše v síře — hrozná věc!
Ne, ďáble, počkej ještě chvíli!

(Ďábel zatím vytrhl si několik chlupův a hodil je do hořícího krbu.)

Co děláš?

Ďábel.

Uznáš, brachu milý,
že práce rovná také práci
mít přece musí illustraci,
přec trochu dýmu, trochu puchu,
jak pekelnému sluší duchu;
přec nechceš mříti odhodlaně,
jak pravý křesťan v ruce Páně,
dát umíráčkem sobě zvonit,
před knězem podle hlavu klonit:

(ironicky)

či mám ti kněze zavolat,
snad toho, kterého jsi nes'
přes divokých vln svár a ples?
Ten moh' by ti teď rady dát.
Nuž dělej, málo času mám.

Twardowski.

Kde octnu se? Jsem zde tak sám!

(Rozhlíží se po jizbě a vidí u kamen kolébku s nedávno křtěným dítětem, jde k ní, chytne dítě a drží je před sebou.)

Co mně teď pekla plameny,
jsem vykoupen, jsem spasený!

Hospodská.

Mé dítě! Pro Kristovy muky,
je, prosím vás, hned dejte z ruky!

Ďábel.

Zbraň tvoje, brachu, málo platí,
však stane se, co má se státi,
a verbum tvoje nobile,
věz, debet esse stabile.

Twardowski (položí dítě do kolébky).

Máš pravdu, šlechtic já jsem pravý,
již jdu, jak umluveno jest;
nuž snesiž mne v důl pekla tmavý,
vem vše — já zachovám svou čest.

*

A počal zápas děsný, divý,
jak zasáhnul by do lva hřívy,
chyť ďábla Twardowski teď v týl,
ďas v půli těla zas jej třímal,
ze srdce krev mu teplou ždímal
a venku sejc a kulich vyl.
A Twardowskému se již zdálo,
že srdce jeho jak sníh tálo;
teď chyť jej, leť s ním ve prostor
nad pole, luka, sad i bor.
V té úzkosti a v této muce,
v níž Twardowski se chvěl jak třtina,
cos vířilo mu v hlavě prudce,
jak tomu, kdo se rozpomíná

a těžko to jde v pravý mžik,
přec nechce slovo na jazyk,
až konečně, ač hrdlo jeho
spár ďábla svíral železný,
přec ze srdce mu stísněného
se vydral nápěv vítězný:

Maria Panno,
ty jsi v mém hoři
jako je plavci
hvězdička v moři.

Jako ta hvězdička
svítí a těší
tomu, kdo modlí se,
tomu, kdo hřeší.

Já se již čistil dost
v slzách a hoři,
nedej mi, Maria,
utonout v moři!

Hlas s výše

Svůj stavte let,
pod vámi svět,
nad vámi mračna!
Zde ty se kaj,
peklo i ráj
buď dál ti báj,

tvá duše lačná
ve strašné trýzni
umírej žízní,
v dno tvorstva vnikej,
svou vinu pykej!
Vichřice, duj,
lítejte, blesky,
a hvězdné lesky
putujte dál,
ty, v srdci žal,
věčně zde stůj!

V prostoru visel, kolem vzduch němý,
Twardowski mezi nebem a zemí.

XII.

In excelsis.

Jdou léta jako stíny podle stěny,
ve vzduchu Twardowski tkví bez proměny;
je vyschlé tělo, ale duše živá
se plna touhy v prázdný prostor dívá
a hledá, hledá neustále zemi,
již dole skrývá mlha perutěmi.

On pouze duch
v myšlenek kruh
se stále vpřádá,
a jejich váda
jen zní mu v sluch,
a pod ním hluboko
lidstvo se rojí
v tísni a boji,
a nad ním vysoko
ve mraku Bůh!
On lká a pláče;
ni malé ptáče
neletí kolem,
on hyne bolem,

ni motýl zbloudilý
u jeho mohyly
nestane na chvíli.

Byť aspoň země
moh' vidět rysy,
ta ale temně
v mlhu se mísí.
By moh' zřít lesy,
luhy a nivy,
skalnaté tesy,
moře pruh sivý!
Tak ale pouze
vítr jen divý
do kola pádí,
kvílí a řádí,
čelo mu chladí,
a jeho touze
na výsměch struny
bouřlivě ladí.
By moh' zřít hvězdy!
Však ale tyto
nebeské runy
mnohem výš sjezdy
zářivé drží;
mhou jest mu skryto
mračivou strží,
co tam se děje,
kam let jich spěje
a co si pěje.

Tu náhle v této nouzi, v této bídě, v prázdném vzduchu
on cítil, jak mu cosi maličkého sedlo k uchu,

a viděl cosi, jak niť bílou, pod ním z dáli
se táhlo vlákno, Bože, pavouček to malý
sedˇ mu k uchu,
v tichém ruchu
pravil k němu,
pláčem již a naříkáním ztrápenému:

»Tys řekl kdys:
Buď šedý hmyz,
neustaň žít,
svou bílou nit
dál soukej, předˇ
na starou zeď
a já jsem tkal
a neustal,
a proč, vím teď.
Tvůj sluha jsem
a jdu ti říci,
co dělá zem
v hloubi se tmící,
co lidstvo dělá!
S horkého čela
setru ti pot
i slzí brod
s tváře ti smyju;
já s tebou žiju,
znáš svého druha?
Já jsem tvůj sluha!

A pohnut Twardowski děl k němu tiše, jemně:
»»Dík tobě, věrné srdce, rci, co dělá země?««

»Ach, pane, milý pane, zle je dole,
tam rudou krví smáčejí se pole,
teď lidstvo celé na kříž vbito jesti,
v prach zašlapáno jeho celé štěstí;
ta pouta, ty pruty,
pane, jsou skuty
od něho sobě.
Buď rád, že nezříš, co tam se děje,
vše hyne v mdlobě
a celý svět
je kmet
mdlý, vysílený tíhou běd i let;
ó pane, zle je!
Jak posud vládne, kdo má štěstí,
jak posud lstí a větší pěstí.
a každý šidí ubožáky,
jak zimou skřehlé, holé ptáky.
Co zvali, lidskostí,
jméno jest,
co zvali vroucností,
pouhá lest,
co zvali láskou,
pouhou je maskou!
Ach, pane, žíti
tomu kdo cítí,
ó věř mi, velký, zoufalý je trest.
Věř byl bych rád
byl k tobě vzletl, pane, tisíckrát,
bych dal ti zprávu
o světa stavu:
však bez síly jsem vždy zas k zemi paď.
Jen dobré věci
chtěl jsem ti vždycky
zvěstovat

v tuše, že přeci
celý rod lidský
pozná svůj cíl.
Leč klam to byl!
Já dlouho čekal,
nit svou před',
po zdi své těkal,
dál nit veď,
až byla dlouhá,
jak zde tvá touha;
často však rázem
vítr se vzpjal,
nitku mou strh'
a v propast vrh'
chudáka na zem;
já před' však dál,
já neustal.
A znova zase
soukal jsem nitě,
dlouhé ty sítě,
po jejichž vlase
k tobě jsem leť.
Často se vplet'
pták v moje nitě,
strhal je hbitě
a já kles' zpět.
Jednou též kdys
byl jsem již vysoko
ztracený ve vzduchu,
jež kolem bez ruchu
daleko, hluboko
vlny své valí,
a země rys
ten byl tak malý;

náhle tu vstříc
cos velké kouli
rovno se choulí
opjato provazy,
a dole lodička
třásla se maličká
v prostoru bez hrází,
a lidská líc
dolů se dívala
v mlhavou pláň,
a lidská dlaň
strhla mé nitky zas;
do dálky kývala,
já slyšel hlas:
‚Hle, v tuto výš,
kam pavouk zabloudil!‘
A já pad' zas
v bezdnou tu sráz,
ten hlas mne odsoudil,
já pad' zas níž.
Nazpět v svou chýš
zase jsem slet',
dál nit svou před',
až byla dlouhá,
jak zde tvá touha.
Leč, jak jsem řekl, nechtěj, nechtěj na zem,
ten pobyt dole nebyl by ti sladký,
to bahno jest — v něm člověk plazem;
teď ale odpusť mi, již musím zpátky,
však v lepší čas
já přijdu zas.«

A slez' mu zvolna opatrně po rameně,
po niti své pak soukal se zas dolů

tak zvolna, jak stín táhne se po stěně,
a Twardowski zřel za ním srdce v bolu,
již menší, menší
a nitka tenší,
již jako bod
v té mlhy brod,
již se tam ztrácel.
zmizel již tam.

Twardowski myslil, že již vykrvácel,
obracel oči světa ku stranám
a začal k Bohu úpěti
tou modlitbou, již z paměti
kdys učila ho jeho matka,
a jejíž vzpomínka vždy sladká.

Pak ale vybuch' v síle vášně náhle,
on cítil v sobě světy neobsáhlé,
on cítil, že je lidstva duší,
jež trpí a tuší,
jež úpí a strádá,
ve mlhách bádá;
on cítil, že je stráží,
do které stále vráží
vše dýky a střely!
Ve hymnus vřelý
na rty mu sletlo,
co lidstvo hnětlo,
zástupy pěly
v té jeho písni,
duchové v tísni
se potáceli,
a mučenníci
s plamennou lící
tam krváceli:

Ó Pane, proč jsi v prohlubinu hodil
tu kouli světa, náhodě když pouze
tam přenecháváš, když se člověk zrodil,
by za podíl mu neštěstí a nouze?
Nač toto nebe,
když nemůž' sebe
spasiti sám?
Vydal's jej tmám,
jak smeť je, kterou žene vichr u vesmíru!
Tys nebe sklenul nad ním, ohvězděnou lyru,
ó, vrať mu také nadšení a v sebe víru!

Ó Pane, nač do srdcí dal's nám lvice,
jež dřímají tam dlouhá, dlouhá léta
a pak se vzbudí, zařvou sápajíce
se na strom štěstí, když nám nejlíp zkvétá?
Nač vztek ten divoký,
vražditi proroky,
zášť míti na ty,
jichž plamen vzňatý
plá nocí, aby svítil lidstvu u vesmíru?
Tys nebe sklonil nad ním, ohvězděnou lyru,
ó, vrať mu také nadšení a v sebe víru!

Ó Pane, byl jsi velký ve svém díle,
tě chválí vody, větry, mraky, moře,
však člověka když stvořil's, slabá chvíle
tě přepadla, neb s ním jsi stvořil hoře,
tvůj sedmý den
jest nesplněn,
tvá musí slova
svět stvořit znova,
by lidský duch moh' vládnout u vesmíru.

Tys nebe sklonil nad ním, ohvězděnou lyru,
ó, vrať mu také nadšení a v sebe víru!««

*

Jdou léta jako stíny podle stěny,
ve vzduchu Twardowski tkví bez proměny,
je vyschlé tělo, ale duše živá
se plna touhy v prázdný prostor dívá
a neustále svoji hymnu zpívá,
lká, prosí.
V tom cosi
ve známém ruchu
sedá mu k uchu.
Pavouček šedý
s nitkou se blíží,
k němu se níží.
»Ó pane můj, pane bledý,
nyní zajásej,
mdlobu svou střásej,
lidstvo již vstává!
Vichřice dravá
letí to světem
divokým letem.
Již je tu vesna!
Vše vstalo ze sna!
Drtí se okovy,
žalář se boří
a člověk poznovy
ve světla zoři
rodí se, tvoří!
Myšlénka vévodí
nad duchů světem,
něhou svou lahodí,

silou svou přesvědčí,
spasí svým květem!
Ty se ptáš po meči?
Není ho víc,
a člověk polobůh
povznáší, jasný duch,
k světlu svou líc!«

A divě Twardowski tu zajásal
a jeho výkřik rájem otřásal:
»Slyšíš mne, Pane?
Dopřej, ať skane
mé tělo k míru.
Mám v tebe víru.
Ve lidstva blahu,
ve lepší zoři
ať nejsem jediný,
jenž se tu moří
Sraziž mne v hlubiny,
skončiž s mým životem!
Dej duši vláhu
nebeských sadů svých
ať vrahů řev a smích
přehluší jásotem!
Pro lidstva slzy, které tekly věky.
pro výkřik první mojí oběti,
pro lásku Krista, pro Marie vděky,
pro píseň, kterou umím z paměti
již slyšel jsem na onom dvorku malém,
již nosím v srdci v utrpení stálém,
pro matky pláč, která mne porodila,
pro otce, jehož vrh' jsem v neštěstí,
pro kalich, z něhož nešťastná vlast pila
mé skončiž bolesti!

Hlas s výše.

Nuž sprchni v let
jak svadlý květ,
měj mír a klid,
máš spasen být!

A Twardowski kles' k zemi roven květu třísni.

*

Epilog.

On má již mír — ty ale v boj jdeš, písni!

OBSAH.

Strana

XIII. **Z hlubin.** Básně. 3 vyd. Za 90 kr., vkus. váz. zl. 1·80.
XIV. **Perspektivy.** Básně. (1880—1884.) Druhé vyd. Za zl. 1·40, vkus. váz. 2 zl. 30 kr.
XV. **Dni a noci.** Básně. (1879—1889.) Druhé vyd. Za 1 zl. 20 kr., vkus. váz. 2 zl. 10 kr.
XVI. **Zlatý prach.** (1883—1897.) Vydání definitivní. Za 1 zl. 20 kr., vkus. váz. 2 zl. 10 kr.
XVII. **Hlasy v poušti.** (1890—1897.) Vydání definit. Za 1 zl., vkus. váz. 1 zl. 90 kr.
XVIII. **Symfonie** (1873—1878.) Třetí vydání. Za 1 zl., skv. váz. 1 zl. 90 kr.
XIX. **Mythy.** Druhý cyklus. (1875—1879.) Třetí, nezměněné vydání. Za 1 zl. 40 kr., skv. váz. zl. 2·30.
XX. **Na sedmi strunách.** Básně. (1890—1897.) Za 1 zl. 10 kr., skvost. váz. 2 zl.
XXI. **Rok na jihu.** Básně. Druhé vydání. (1875—1876). Za 1 zl. 30 kr., vkusně váz. 1 zl. 30 kr.
XXII. **Z niv poesie národní a umělé.** Básnické parafrase. (1878 až 1898.) Za zl. 1·30, skv. váz. zl. 2·20.
XXIII. **Selské ballady.** Druhé rozmnožené vyd. Za 50 kr., skv. váz 1 zl. 40 kr.
XXIV. **Dědictví Tantalovo.** Básně. Druhé vydání. Za 1 zl. 20 kr., skv. váz. 2 zl. 10 kr.
XXV. **Nové básně epické.** Básně. Druhé vydání. Za 1 zl. 50 kr., skv. váz. 2 zl. 40 kr.
XXVI. **Duch a svět.** Básně. Třetí vydání. Za 1 zl 30 kr., skv. váz. 2 zl. 20 kr.
XXVII. **Zlomky epopeje.** Druhé vydání. Za 1 zl. 20 kr., skvost. váz. 2 zl. 10 kr.
XXVIII. **Motýli všech barev.** Básně. Druhé vyd. Za 1 zl., skv. vaz. 1 zl. 90 kr.
XXIX. **Různé masky.** Básně. Druhé vydání. Za 1 zl. 20 kr., skv. vaz. 2 zl. 10 kr.
XXX. **Překročen zenit . . .** Básně. Za 1 zl. 20 kr. Skvost. váz. 2 zl. 10 kr.
XXXI. **Bozi a lidé.** Básně. Za 2 zl., skv. váz. 2 zl. 90 kr.
XXXII. **Sny o štěstí.** Tretí vyd. Vittoria Colonna. Čtvrté vydání. Za 70 kr., skv. váz. 1 zl. 60 kr.
XXXIII. **Čarovná zahrada.** Druhé vydání. Za 70 kr., skv. váz. 1 zl 60 kr.

☞ Pokračování dále vychází. Každý vázaný svazek ozdoben jest pěknou podobiznou básníkovou.

Ostatní sbírky básní původních.

Anthologie z básní Jaroslava Vrchlického. 1875 až 1893. S podobiznou a autografem básníka. Upraveno autorem. Se studií o činnosti a životě Jaroslava Vrchlického z péra Zenona Przesmyckého (básníka Miriama). 640 str. Za 3 zl., skv. váz. 4 zl. 50 kr., ve zvláštní bílé skvostné vazbě 6 zl. 50 kr.

Bodláčí s Parnassu. Za 1 zl., skvost. váz. 2 zl.

Brevíř moderního člověka. Za 80 kr., skv. váz. 1 zl. 80 kr.

Co život dal. Za 1 zl. 60 kr., skvost. váz. zl. 2·60.

Dědictví Tantalovo. (1884—1887.) Za zl. 1·20, skv. váz. zl. 2·20.

Dni a noci. Za 1 zl. 20 kr., skvost. váz. 2 zl. 20 kr.

Dojmy a rozmary. Za 1 zl. 80 kr., skvostně váz, 2 zl. 80 kr.

Duch a svět. Za 1 zl. 30 kr., skv. váz. 2 zl. 30 kr.

Eklogy a písně. 2. vyd. 1889. 8°. 116 stran. Za 1 zl. skv. v. 2 zl.

È morta. Druhé vydání. S podobiznou Klem. Kalašové. Za 50 kr., skv. váz. 1 zl. 10 kr.

Epické básně. Třetí vyd. Za 1 zl. 30 kr., skv. váz. 2 zl. 30 kr.

Fresky a gobeliny. (1886—1890.) Za zl. 1·50, skv. váz. zl. 2·50.

Hilarion. Báseň. Za 1 zl. 30 kr., skv. váz. zl. 2·30.

Hlasy v poušti. Cyklus znělek. 1890. m. 8°. 28 str Za 20 kr.

Jak táhla mračna. Za 1 zl. 20 kr., skv. váz. zl. 220.

Kytka ballad, romancí a legend. S úvodním slovem autorovým o ballade, romanci a legendě, s poznámkami. životopisem a podobiznou básníkovou. Za 60 kr., váz. 1 zl. 20 kr.

Kytka lyriky z básní J. Vrchlického. Uspořádal F. Bílý. Theoretickým úv. opatřil J. Vrchlický. Za 90 kr., skv. váz. zl. 1·50.

Kytky aster. Za 80 kr., skv. váz. 1 zl. 80 kr.

Legenda o sv. Prokopu. Báseň. Illustrovali Karel a Adolf Liebscher. Skvostné vydání o 136 kvart. str. se 3 světlotiskovými obrazy, 8 kartony a 66 vyobr. v textu. Za 5 zl. 40 kr., skv. váz. 7 zl.

Legenda o sv. Prokopu. Vydání školní. Upravil Frant. Prusík. S podobkou a životopisem spisovatelovým. Šesté vyd. Za 60 kr., vkusně váz. zl. 1·20.

Moje sonata. (1889—1892.) Za 1 zl. 20 kr., skv. váz. 2 zl.

Motýli všech barev. Za 1 zl., skv. váz. 2 zl.

Mythy. Cyklus prvý. Třetí, nezměněné vydání. Za 1 zl. 50 kr., skv. váz. 2 zl. 50 kr.

Mythy. Cyklus druhý. Třetí vydání. Snížená cena 1 zl. 12 kr., skv. váz. 2 zl. 12 kr.

Nové básně epické. Za zl. 1·50, skv. váz. zl. 2·50.

Nové sonety samotáře. (1885—1890.) Za zl. 1·20, skv. v. zl. 2·20.

Nové zlomky epopeje. Za 2 zl., skv. váz. 3 zl.

Pantheon. Báseň na oslavu otevření Národního divadla. Nové vydání. Snížená cena 20 kr.

Perspektivy Za 1 zl. 40 kr., skv. váz. 2 zl. 40 kr.

Portréty básníkův. Za 10 kr.

Potulky královny Mab. Za 1 zl. 20 kr., skv. váz. 2 zl. 20 kr.

Pouti k Eldoradu. Druhé vydání. Za 1 zl., skv. v. 2 zl.

Rok na Jihu. Za 1 zl. 30 kr , skv. vázané zl. 2·30.

Různé masky. Za 1 zl. 20 kr., skv váz. 2 zl. 20 kr.

Sfinx. Za 1 zl. 30 kr., skv. váz. 2 zl. 30 kr.

Sny o štěstí. Erot. intermezzo. 2. vyd. Za 60 kr., skv. váz. zl. 1·40.

Sonety samotáře. Za 1 zl. 20 kr., skv. váz. zl. 2·20.

Symfonie. Druhé vydání. Sníž. cena 80 kr., skv. váz. 1 zl. 80 kr.

Z hlubin. (1869—1874.) Za 80 kr., skv. váz. 1 zl. 80 kr.

Zlatý prach. 1883—1887. Skv. vyd. o 50 4° str. se 17 illustr. K. Liebschera, P. Körbra a V. Anderla. Za zl. 1·80, vkus. karton. 2 zl.

Zlomky epopeje. (1883—1886.) Za zl. 1·20, skvost. váz. zl. 2·20.

NAKLADATELSTVÍ
J. OTTO
V PRAZE